

NIEZBĘDNIK & FILMOWY

ANDRZEJ WAJDA

YCYIELI **DLA NAUCZYCIELI** DLA NAUCZYCIELI

Wskazówki metodyczne do prowadzenia lekcji w szkołach ponadpodstawowych w oparciu o 12 filmów w reżyserii Andrzeja Wajdy (dostęp na FILMNEST.PL i 35MM.ONLINE). Prezentujemy gotowe inspiracje dydaktyczno-wychowawcze dla nauczycieli: języka polskiego, historii, WOS, edukacji obywatelskiej, etyki, oraz dla wychowawców klasowych. Wybrane filmy Andrzeja Wajdy służą udowodnieniu tezy o świadomej obywatelskości reżysera, widocznej w działaniach artystycznych, a także pokazaniu ponadczasowości jego filmów i ich potencjału edukacyjnego.

instytucja kultury
miasta stołecznego
Warszawy

YCIELI **DLA NAUCZYCIELI** DLA NAUCZYCIELI

DROGIE NAUCZYCIELKI, DRODZY NAUCZYCIELE, DRODZY RODZICE!

Z radością i dumą oddajemy w Wasze ręce kolejną edycję *Niezbędnika filmowego*.

Ta odsłona jest dla nas szczególna – poświęcona Andrzejowi Wajdzie, naszemu patronowi. Przygotowali ją wybitni specjaliści – Anna Równy z Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy i Adam Rębacz z Muzeum Historii Polski, którzy zadbali o atrakcyjność i aktualność materiałów oraz ich połączenie z podstawą programową. Zaktualizowane opisy filmów przygotowała filmoznawczyni Diana Dąbrowska, a komentarze filmoznawcze napisała dr Agnieszka Morstin, współedytorka czterotomowych *Notesów* Andrzeja Wajdy.

W 2026 roku przypada setna rocznica urodzin Andrzeja Wajdy i z tej okazji Senat RP ogłosił ten rok Rokiem Andrzeja Wajdy. To doskonała okazja, by przypomnieć sobie, jak wyjątkową postacią był – nie tylko jako wybitny twórca filmowy, lecz także jako artysta, obywatel i człowiek.

Andrzej Wajda należy do grona największych światowych reżyserów – wymieniany jednym tchem obok Felliniego, Kurosawy, Antonioniego czy Scorsesego, który zresztą często podkreśla, jak wiele zawdzięcza jego filmom. Wajda pozostaje jedynym polskim reżyserem uhonorowanym Oscarem za całokształt twórczości – odebrał go w 2000 roku z rąk Jane Fondy.

Był artystą głęboko zaangażowanym społecznie – konsekwentnie opowiadał o Polsce i o polskich sprawach, po polsku, przypominając, że „nikt za nas tego nie robi”. W swoich filmach szukał pulsu rzeczywistości i potrafił go uchwycić – czasem boleśnie, zawsze pięknie i z ogromną wrażliwością. Wierzył, że sztuka – a zwłaszcza kino – ma moc wpływania na rzeczywistość. Dlatego w czasach komunizmu tak często sięgał po tematy wolności i odpowiedzialności.

Dziś, kiedy coraz częściej przypominamy sobie, że ani wolność, ani pokój nie są dane raz na zawsze, kiedy brakuje nam autorytetów i potrzebujemy odnawiać w sobie wiarę w podstawowe wartości humanistyczne – proponujemy Wam, Waszym Uczennicom i Uczniom zestaw 12 filmów, które wciąż pozostają aktualne i poruszają to, co najważniejsze.

Filmy opracowane w *Niezbędniku filmowym* są dostępne bezpłatnie w serwisie edukacyjnym **Film Nest** (filmnest.pl) oraz na stronie partnera projektu – **Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych** (35mm.online).

Z serdecznymi pozdrowieniami
i życzeniami inspirującej podróży po uniwersum Andrzeja Wajdy,

Joanna Rożen-Wojciechowska, dyrektorka CKF
Katarzyna Ślesicka, zastępczyni dyrektorki CKF

DROGIE NAUCZYCIELKI, DRODZY NAUCZYCIELE, DRODZY RODZICE!

Filmy Andrzeja Wajdy – od *Pokolenia* po *Pannę Nikt* – zobaczyłam, kiedy byłam w liceum. Kolejne filmy, z ostatniej dekady jego życia, miałam okazję oglądać już premierowo, kilka razy w obecności samego Mistrza. Te seanse robiły na mnie ogromne wrażenie. Pamiętam premierę *Katynia* w Multikinie w warszawskich Złotych Tarasach – elegancką salę w galerii handlowej, miękkie fotele i to, jak w absolutnej ciszy wychodziliśmy po seansie obok samego Wajdy z uczuciem nieprzystawalności świata, w którym żyjemy na co dzień, do świata, który pokazał nam Wajda. Miałam wtedy przeczucie, że uczestniczę w czymś naprawdę ważnym, ale czego jeszcze nie rozumiem ani nie umiem nazwać, jednak paradoksalnie bardzo dobrze to czuję.

Z filmów Wajdy uczyłam się współczesnej historii Polski jak większość z nas – pedagogów, nauczycieli, edukatorów. Poznawaliśmy historię nie z podręcznika, ale z emocji, spojrzeń i gestów bohaterów. *Człowiek z marmuru* pokazał mi Nową Hutę, w której się urodziłam i dorastałam. Moi dziadkowie budowali ją, rodzice pracowali w kombinacie. Dopiero dzięki temu filmowi zrozumiałam, że historia, w której żyję, nie jest abstrakcyjna – że dotyczy mojej własnej rodziny, mojego miasta, mojego życia. Z *Człowieka z żelaza* dowiedziałam się o gniewie Sierpnia '80, z *Katynia* o cenie milczenia.

Dziś wiem, że to właśnie te filmy nauczyły mnie, czym jest odpowiedzialność artysty. Studiując później filmoznawstwo, odkryłam, że kino to nie tylko opowieść o świecie, lecz także sposób jego tworzenia. Każdy film to głos autora, który mówi: „Tak ja to widzę”. Kiedy to rozumiałam, poczułam prawdziwą przyjemność z oglądania filmów – bo widziałam w nich i historię, i człowieka, który ją opowiada.

To odkrycie zmieniło sposób, w jaki myślę o kulturze. Zrozumiałam, że sztuka jest przestrzenią dialogu – wielogłosową rozmową o tym, kim jesteśmy. Wychowana na polskim kinie dostrzegłam, że Wajda miał swoją wizję Polski, Janusz Zaorski swoją, Agnieszka Holland swoją, a Krzysztof Kieślowski swoją. W tym właśnie tkwi piękno wolności: możemy się z nimi zgadzać lub nie, ale każdy z tych głosów buduje naszą wspólną wrażliwość. I każdy z nich uczy nas odwagi, by mieć własne zdanie.

Dlatego wierzę, że filmy Andrzeja Wajdy mogą być niezwykle ważne także dziś – dla nauczycieli, rodziców i młodych ludzi, którzy szukają swojego miejsca w świecie. Uczą, że historia to nie tylko data i fakt, ale wybór, emocja i konsekwencja. Że warto myśleć samodzielnie, pytać, wątpić – i nie bać się mówić własnym głosem.

To właśnie ta odwaga myślenia jest dziś najcenniejsza. I to ona – bardziej niż jakakolwiek definicja – czyni nas wolnymi.

Joanna Rożen-Wojciechowska, dyrektorka CKF

BIGDA IDZIE!

reż. Andrzej Wajda | Polska 1999 | 95 minut

Bigda idzie! to kolejne dzieło Andrzeja Wajdy, w którym reżyser komentuje współczesność ojczyzny, wykorzystując historyczne tło. Punktem wyjścia stała się powieść *Mateusz Bigda* Juliusza Kadena-Bandrowskiego, ukazująca życie polityczne w pierwszych latach niepodległości Polski – na początku lat 20. XX wieku.

Inscenizacja odsłania panoramę sejmowych obyczajów i postaw polityków różnych obozów. Brawurowo zagrany przez Janusza Gajosa tytułowy bohater to polityk wywodzący się z chłopstwa, który ze swojego prymitywizmu czyni atut. Pchany żądzą władzy Bigda dąży do obalenia rządu i objęcia stanowiska premiera. Bezwzględnie wykorzystuje słabości zarówno swojego otoczenia (takich jak poseł Deptuła – Krzysztof Globisz, lider stronnictwa chłopskiego Gruszka – Wojciech Siemion), jak i przeciwników (ordynat Lachowski – Olgierd Łukaszewicz, marszałek Stachowski – Andrzej Seweryn, przewodniczący Mieniewski – Krzysztof Kolberger, dziennikarz Mieniewski – Mariusz Bonaszewski). Modus operandi Bigdy opiera się na intrygach, szantażach i przemocy.

Spektakl z 1999 roku powstał w czasie zmęczenia transformacją, chwiejnych koalicji, populistycznych gestów i rosnącej nieufności społecznej wobec klasy politycznej. Sięgając po prozę Kadena-Bandrowskiego z 1933 roku, Wajda mówi o III RP: o politykach traktujących państwo jak łup, o cynicznym handlu stanowiskami, o języku pogardy. *Bigda idzie!* staje się przeglądem „grzechów demokracji” tamtego czasu i gorzkim pytaniem, czy historia II RP nie powraca w nowym kostiumie.

Czy wiesz, że...

Polski Teatr Telewizji to instytucja kultury działająca w Telewizji Polskiej do 1953 roku, której fenomen ma rangę światową. Początkowo grano w nim na żywo, później zaczęto sztuki rejestrować i emitować w określonej porze. Łączy tradycję z nowoczesnością, repertuar Teatru Telewizji obejmuje zarówno klasyczne dramaty, jak i nowatorskie teksty współczesnych autorów. Drugim krajem, który stworzył podobny format, jest Wielka Brytania i jej Teatr BBC. BBC to brytyjski nadawca publiczny, którego programy cieszą się doskonałą opinią wśród widzów na całym świecie. Produkuje nie tylko teatralne spektakle telewizyjne, lecz także filmy fabularne i dokumentalne.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

Juliusz Kaden-Bandrowski, Mateusz Bigda, Teatr Telewizji, II Rzeczpospolita, polityka międzywojenna, parlamentaryzm, działacz chłopski, Wincenty Witos, demaskacja elit, korupcja, prywata, warcholstwo, rozczarowanie społeczne

Przesłanie obywatelskie:

Życie polityczne w nowo powstałym państwie polskim w 1918 roku było prawdziwym poligonem doświadczalnym. Euforia spowodowana odzyskaniem państwowości mieszała się z bezwzględną walką polityczną, nieudolnością wynikającą z braku doświadczenia politycznego, determinacją kształtowania nowego porządku i naciskami spowodowanymi skomplikowaną sytuacją zewnętrzną. Warunki do uprawiania polityki były niezwykle trudne, a interesy wielu grup społecznych sprzeczne z sobą. Nie zmienia to faktu, że Polska była jednym z pierwszych państw w Europie z prawami wyborczymi dla kobiet, nowoczesnym prawem pracy i stabilną walutą. Polski Sejm uchwalił w tym czasie dwie ustawy zasadnicze, w 1921 roku i 1935, jednocześnie walcząc o granice i zabezpieczając swoje interesy w Europie. Patrząc z historycznego dystansu, była to trudna lekcja kultury politycznej, ale bez niej Polacy nie mieliby cennego doświadczenia samodzielnych rządów.

Komentarz filmoznawczy:

Trzytomową powieść *Mateusz Bigda* Juliusza Kadena-Bandrowskiego (1933) Wajda przeczytał po ukończeniu *Pana Tadeusza* i zobaczył w niej materiał na swój kolejny film, dający otrzeźwienie po pracy nad adaptacją poematu Mickiewicza. Z polskiej Arkadii przenosimy się więc w świat polityki międzywojnia, śledząc galerię ówczesnych liderów politycznych. Uosabiają oni typy ponadczasowe, co budzi liczne skojarzenia z rodzimym folklorem politycznym końca wieku. Ponieważ najsilniejszą stroną tekstu okazały się dialogi, Wajda zdecydował się na kameralną adaptację w formie spektaklu TV. *Bigda idzie!* wybrzmiał nad wyraz współcześnie, a Janusz Gajos w roli tytułowej stworzył kreację równą Dyzmiu w interpretacji Janusza Wilhelmiiego (serial Jana Rybkowskiego z 1980 roku). To, co aktorzy na życzenie Wajdy zagrali mu pięknie w *Panu Tadeuszu*, w *Bigda idzie!* zagrali mu wściekle i z pazurem. Obraz nieudolności wiecznie urażonych elit wobec instynktu politycznego parweniusza, który bez kompleksów idzie po władzę, czyni spektakl niezmiennie aktualnym. Niestety, nie urzeczywistnił się pomysł ponownego zaadaptowania powieści Kadena, tym razem już na film, do czego Wajda powrócił w 2010 roku.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Obraz społeczeństwa i mechanizmów władzy w Polsce – analiza fragmentów *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego i spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Granice moralności w świecie polityki – refleksje po obejrzeniu spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (etyka)
- Rola krytycznego myślenia w ocenie działań polityków. Rozważania po spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (godzina wychowawcza)
- Zjawiska konformizmu i nonkonformizmu w życiu politycznym na przykładzie spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Postulaty programowe ruchu chłopskiego w II Rzeczypospolitej na podstawie spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (historia)
- Kultura polityczna II Rzeczypospolitej zilustrowana spektaklem *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Jacek Cieślak, *Nowator*, „Teatr” 2017, nr 2, s. 16–20. Dostęp: <https://archiwum.teatr-pismo.pl/5971-nowator/>
- Piotr Witek, *Historyczne filmy Andrzeja Wajdy*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, z. 1, s. 43–81. Dostęp: <https://share.google/K5Yq85JYPMB29vQj6>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literac- kich potrzebne konteksty, szczególnie kon- tekst historycznoliteracki, historyczny, poli- tyczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, sto- sując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- opisuje dynamikę relacji grupowych i mię- dzygrupowych, w tym zjawiska konformi- zmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my – oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu (I.3)
- identyfikuje zachowania, które budują współ- pracę i zaufanie w grupie, oraz takie, które prowadzą do konfliktów i podziałów; stosuje wybrane metody rozwiązywania konfliktów w grupie (I.4)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypo- spolitej na podstawie konstytucji marcowej z 1921 roku (XLII.1)
- wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego, charakteryzuje jego przebieg oraz ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa, kon- stytucja kwietniowa z 1935 roku) (XLII.2)
- charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych (XLII.4)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (II.2.8)
- charakteryzuje relację polityka – moralność (II.3.1)
- rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem (II.3.2)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz po- daje jego przykłady; angażuje się w realiza- cję dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia pojęcie sprawiedliwości; kształtuje cnotę sprawiedliwości (II.3.7)
- rozważa zalety i ograniczenia demokracji (II.3.11)
- rozważa znaczenie prawdy w życiu społecz- nym i politycznym; kształtuje postawę uczci- wości (II.3.12)
- rozpoznaje różne przejawy kłamstwa, zna społeczne skutki kłamstwa i dokonuje mor- alnej oceny kłamstwa (II.3.13)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest kultura polityczna (VIII.1)
- wyjaśnia, czym jest polityka i myśl polityczna oraz czym różnią się one od ideologizacji i politykierstwa (VIII.2)
- charakteryzuje główne współczesne kierunki myśli politycznej (konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjalizm, chrześcijańską de- mokrację); wskazuje ich polski kontekst (naj- ważniejsi twórcy, programy, oddziaływanie) (VIII.3)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Uzupełnij tabelę, porównując postać Szymona Gajowca z *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego i tytułowego bohatera spektaklu *Bigda idzie!* w reż. Andrzeja Wajdy.

	Szymon Gajowiec – <i>Przedwiośnie</i>	Mateusz Bigda – <i>Bigda idzie!</i>
wizja państwa		
wizja państwa stosunek do polityki		
postawa moralna		
skuteczność działań		

We wnioskach z analizy porównawczej uwzględnij, czy w polityce i misji budowa- nia państwa możliwe jest połączenie uczciwości z realną skutecznością?

ETYKA

Na poniższej osi zaznacz w skali od 1 (najniższa wartość) do 10 (najwyższa wartość), jak ważne dla polityka powinny być następujące wartości:

- uczciwość → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- skuteczność → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- lojalność → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- empatia → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- odpowiedzialność
społeczna → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10

Zaznacz na poniższej osi, w jakim stopniu tymi wartościami kieruje się Mateusz Bigda:

- uczciwość → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- skuteczność → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- lojalność → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- empatia → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10
- odpowiedzialność
społeczna → 1 → 2 → 3 → 4 → 5 → 6 → 7 → 8 → 9 → 10

Porównaj swoje wyniki z koleżanką/kolegą z ławki oraz przedyskutuj podobieństwa i różnice.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Napisz esej (lub post do mediów społecznościowych) na temat: „Czy chciałbym, żeby Mateusz Bigda rządził moim krajem?”. Zawrzyj w nim ocenę tytułowego bohatera spektaklu *Bigda idzie!* oraz własne refleksje na temat powinności rządzących.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Po obejrzeniu spektaklu, mając na uwadze poglądy i działania głównych bohaterów, m.in. Mateusza Bigdy, Władysława Deptuły, marszałka Stachowskiego i Tadeusza Mieniewskiego, wpisz w tabelę zachowania lub decyzje, które twoim zdaniem są konformistyczne (według poniższej definicji), a następnie po prawej stronie dopisz do nich twoje propozycje zachowań nonkonformistycznych.

Konformizm – ujednolicenie danej grupy społecznej pod względem określonej normy zachowania; konformizm normatywny w grupie umożliwia jej zachowanie spójności i przetrwanie; konformizmem nazywa się również zmianę zachowania lub opinii jednostki zgodnie z naciskiem grupy; u podłoża konformizmu leży potrzeba akceptacji ze strony innych ludzi oraz unikanie kary w postaci odrzucenia ze strony grupy; w sytuacjach niejasnych zachowanie innych osób stanowi także źródło informacji o właściwym zachowaniu; przeciwieństwem konformizmu jest nonkonformizm.

Przykład postawy konformistycznej	Przykład postawy nonkonformistycznej

Encyklopedia PWN: źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy

HISTORIA

Spośród wypisanych postulatów politycznych podkreśl przykłady typowe dla partii chłopskich (na przykładzie Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”)

- Przeprowadzenie reformy rolnej za odszkodowaniem
- Rozwijanie koncepcji polskiego państwa narodowego
- Rozwijanie ruchu spółdzielczego
- Powszechna edukacja dla mieszkańców wsi
- Zachowanie przywilejów posiadaczy ziemskich
- Zaprowadzenie światowej dyktatury proletariatu

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Przypomnij sobie jedną z klasyfikacji kultury politycznej według teorii amerykańskich socjologów Gabriela Almonda i Sidneya Verba na:

- parafialną kulturę polityczną
- poddańczą kulturę polityczną
- uczestniczącą kulturę polityczną

1. Określ, który typ kultury politycznej występował w Polsce okresu międzywojennego. Odpowiedź krótko uzasadnij.

[illegible]

2. Określ, który typ kultury politycznej występuje w Polsce dziś. Odpowiedź krótko uzasadnij.

[illegible]

CZŁOWIEK Z MARMURU

reż. Andrzej Wajda | Polska 1976 | 153 minuty

Lata 70. Studentka reżyserii Agnieszka (Krystyna Janda) chce nakręcić film o zapomnianym przodowniku pracy PRL, Mateuszu Birkucie (Jerzy Radziwiłowicz). Jest zdeterminowana i nie boi się stawiać niewygodnych pytań zarówno przedstawicielom władzy, środowiska filmowego, jak i tym, którzy Birkuta ponoć znali. Materiały archiwalne sprzed 20 lat zderzają się ze współczesnymi rozmowami, a z chłodnego, eleganckiego marmuru wyłania się powoli obraz człowieka dalekiego od socrealistycznego ideału. Ktoś z krwi i kości, pełny marzeń, bolączek i pęknięć. Dokumentowanie niby to odległej już rzeczywistości zamienia się w egzystencjalny thriller. Kim tak naprawdę był Mateusz Birkut? Gdzie kończy się w tej opowieści prawda, a zaczyna upolityczniona narracja? Jak łatwo buduje się bohaterów pod tezę i co dzieje się z ich życiem w momencie, gdy wyrzeźbiony w propagandzie mit ulega rozpadowi? Andrzej Wajda – podobnie jak przebojowa bohaterka *Człowieka z marmuru* – stawia na kino dynamiczne i bezkompromisowe. Kino nie tylko obnażające skażone mechanizmy tzw. wielkiej historii, lecz także oddające głos tym, którzy w wyniku dziejowej manipulacji zostali go brutalnie pozbawieni.

Czy wiesz, że...

Film miał premierę 25 lutego 1977 roku i ówczesne władze pozwoliły wyświetlać go tylko w jednym kinie w Warszawie. Kiedy przed kinem Wars zaczęły się formować komitety kolejkowe, wtedy I sekretarz KC PZPR Edward Gierek zgodził się na projekcje w czterech kinach. Mimo ograniczeń w dystrybucji finalnie film Wajdy obejrzało 2,5 miliona widzów. *Człowiek z marmuru* jest pierwszą częścią tryptyku, na który składają się *Człowiek z żelaza* i *Wałęsa. Człowiek z nadziei*.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

Nowa Huta, stalinizm, PRL, realizm socjalistyczny, przodownik pracy, plan sześcioletni, propaganda, kino moralnego niepokoju

Przesłanie obywatelskie:

Któż z nas nie chciałby być człowiekiem stawianym za wzór, skłonny do przekraczania granic i bicia rekordów? W naturze człowieka jest potrzeba nie tylko wyjątkowości, lecz także użyteczności społecznej. Dziś powszechne media społecznościowe ułatwiają nam dotarcie do innych i realizowanie tych potrzeb. Jednakże zarówno ludzie żyjący współcześnie, jak i Mateusz Birkut, świadek kształtowania się nowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, wychodząc z anonimowości, narażają się na krytykę i wykorzystanie przez... media, system, władzę. Choć warunki społeczne wtedy i dziś są inne, konieczność walki o pamięć i prawdę historyczną oraz prawo do sprzeciwu są ponadczasowe.

Komentarz filmoznawczy:

Scenariusz o przodowniku pracy autorstwa Aleksandra Ścibora-Rylskiego czekał na realizację 13 lat, bo stalinizm wciąż był w PRL tematem tabu. W 1976 roku Wajda znalazł wreszcie sojusznika w osobie ministra kultury i wicepremiera Józefa Tejchmy, który zaryzykował karierę i zezwolił na zdjęcia. Żeby wyprzedzić interwencje cenzury, zdjęcia kręcono w rekordowym tempie. Łączniczką między współczesną płaszczyzną filmu a okresem stalinizmu jest postać reżyserki Agnieszki, walczącej o swój film o losach zapomnianego stachanowca Mateusza Birkuta, którego zagrał Jerzy Radziwiłowicz. Nie tylko jego kreacja uwiarygadniała wymowę filmu, bo objawieniem aktorskim okazała się młodziutka Krystyna Janda. Zbudowała postać, która była celową prowokacją estetyczną – Wajda wprowadził na ekrany kobietę o rysach gniewnej antycznej bogini, która kroczyła przez korytarze TV, domagając się prawa do realizacji swojego filmu. Ubrana w dżin-sowy strój, impulsywna w ruchach, praca przed siebie, była czystą energią. Budziła lęk władzy, ale widzów inspirowała do buntu. Narzędziem walki o prawdę była dla Agnieszki kamera, co zapowiadało narodziny nurtu kina rozrachunkowego i opowiedzenie się części filmowców po stronie tworzącej się właśnie opozycji.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Jednostka vs. system – Czesław Miłosz *Który skrzywdziłeś* i *Człowiek z marmuru* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Prawda jako wartość nadrzędna w filmie *Człowiek z marmuru* (etyka)
- O odwadze cywilnej i krytycznym myśleniu w filmie *Człowiek z marmuru* (godzina wychowawcza)
- Siła jednostki wobec systemu, czyli o tym, czy warto się buntować na przykładzie postaw Mateusza Birkuta i Agnieszki z filmu *Człowiek z marmuru* (edukacja obywatelska)
- Elementy sztuki socrealistycznej w filmie *Człowiek z marmuru* w reż. Andrzeja Wajdy (historia)
- Obraz społeczeństwa polskiego okresu PRL w filmie *Człowiek z marmuru* (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Michał Szukała, *Prof. Eisler: „Człowiek z marmuru” to najlepszy polski film w dorobku Wajdy*. Dostęp: <https://dzieje.pl/kultura-i-sztuka/prof-eisler-czlowieku-z-marmuru-najlepszy-film-w-dorobku-wajdy>
- Monika Talarczyk-Gubała, *Ewa vs. Agnieszka. Reprezentacje reżyserek w wybranych filmach Andrzeja Wajdy i Barbary Sass*, „Kwartalnik Filmowy” 2012, nr 77–78, s. 282–297.

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- na przykładzie Polski po 1945 roku charakteryzuje ustrój totalitarny i autorytarny oraz odróżnia je od demokracji; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obyczajowe konsekwencje autokratycznych sposobów rządzenia dla jednostki (IV.1)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje proces sowietyzacji na przykładzie terroru stalinowskiego, nowego ustroju państwa (konstytucja z 1952 roku), kolektywizacji i „bitwy o handel” oraz socrealizmu w kulturze (LVI.1)
- wyjaśnia przyczyny, postulaty (nie tylko socjalne) i następstwa Poznańskiego Czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 roku (LVI.3)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- objaśnia pojęcia: dobro i zło, wartość, godność, prawda, wolność, odpowiedzialność oraz rozważa rolę tych pojęć w etyce (I.1.4)
- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.9)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)
- rozważa znaczenie prawdy w życiu społecznym i politycznym; kształtuje postawę uczciwości (II.3.11)
- rozpoznaje różne przejawy kłamstwa, zna społeczne skutki kłamstwa i dokonuje moralnej oceny kłamstwa (II.3.12)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje kulturowy, polityczny, społeczny i gospodarczy bilans rządów komunistycznych w Polsce (XIII.1)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Porównaj różne sposoby ukazania Nowej Huty w odniesieniu do wiersza Wisławy Szymborskiej *Na powitanie budowy socjalistycznego miasta* i filmu *Człowiek z marmuru*.

Wisława Szymborska *Na powitanie budowy socjalistycznego miasta*

*Z asfaltu i woli wytrwałej
będzie szerokość ulic.
Z cegieł i dumnej odwagi
będzie wysokość budynków.
Z żelaza i świadomości
powstaną przęsła mostów.
Z nadziei będzie drzew zieleń
Z radości – świeża biel tynku.*

*Miasto socjalistyczne –
miasto dobrego losu.
Bez przedmieść i bez zaułków.
W przyjaźni z każdym człowiekiem.
Najmłodsze z miast, które mamy.
Najstarsze z miast, które będą.
Najmłodsze na jutro bliskie.
Najstarsze na jutro dalekie.*

Wisława Szymborska <i>Na powitanie budowy socjalistycznego miasta</i> (1953)	<i>Człowiek z marmuru</i> , reż. Andrzej Wajda

ETYKA

Odwołując się do definicji realizmu socjalistycznego, znajdź w filmie *Człowiek z marmuru* sceny, zawierające poniższe elementy:

gloryfikacja pracy fizycznej

.....

.....

.....

.....

.....

.....

idealizacja robotnika i chłopa

[illegible]

pozytywne przedstawienie władzy komunistycznej

[illegible]

jednoznaczny podział na „dobrych” i „złych”

[illegible]

brak miejsca na krytykę czy indywidualizm

[illegible]

Na podstawie powyższych notatek dokonaj oceny moralnej władzy czasów socrealizmu.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Po obejrzeniu filmu *Człowiek z marmuru* przygotuj argumenty „za” i „przeciw” do wykorzystania w debacie na temat: „Czy warto iść pod prąd, kiedy wszyscy myślą inaczej?”.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Scharakteryzuj postawę wobec społeczeństwa i państwa dwójki bohaterów filmu Andrzeja Wajdy: Mateusza Birkuta z przełomu lat 40. i 50. XX wieku i Agnieszki z 1976 roku. Oceń, na ile realia, w których żyli, wpływały na ich postawę, czyli możliwość sprzeciwu lub decydowania o swojej drodze życiowej.

HISTORIA

Wpisz w tabelę przykłady realizmu socjalistycznego (socrealizmu) według wskazanych dziedzin. Wiele z nich możesz znaleźć w filmie *Człowiek z marmuru*.

Dziedzina socrealizmu	Przykład
architektura	
pieśń/wiersz	
malarstwo	

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Wypisz grupy społeczne lub zawodowe funkcjonujące w PRL (np. kobiety, członkowie partii, robotnicy, dziennikarze) i oceń w skali 1–6 ich uprzywilejowanie w państwie niedemokratycznym. Z powstałego zestawienia spróbuj wyciągnąć wnioski na temat obrazu polskiego społeczeństwa przed 1989 rokiem.

CZŁOWIEK Z ŻELAZA

reż. Andrzej Wajda | Polska 1981 | 155 minut

Człowiek z żelaza (1981) to bezpośrednia kontynuacja *Człowieka z marmuru* (1977), zdobywca jednej z najważniejszych nagród w historii kina, czyli Złotej Palmy na MFF w Cannes. Podobnie jak w poprzednim filmie twórcy łączą inscenizację fabularną z dokumentem i aktualnością, pokazują losy dojrzejącej do odwagi i odpowiedzialności jednostki na tle – dziejącej się „tu i teraz” – wielkiej historii. Realizacja dzieła Andrzeja Wajdy jest ściśle zespolona z niezwykle gorącym i gęstym czasem narodzin Solidarności (na ekranie wśród prawdziwych uczestników wydarzeń pojawiają się m.in. Lech Wałęsa i Anna Walentynowicz). Trudno o bardziej żywy zapis jednego z najbardziej mitotwórczych zjawisk na kartach ojczyźnianej historii w drugiej połowie XX wieku.

Sierpień 1980. Dziennikarz radiowy Winkel (Marian Opania) dostaje od władz zlecenie: skompromitować stoczniowca Maćka Tomczyka (Jerzy Radziwiłowicz), syna legendarnego, a następnie owianego złą sławą stachanowca Mateusza Birkuta. Winkel prowadzi aktywne śledztwo w sprawie jednego z najbardziej charyzmatycznych przywódców strajkującej Stoczni Gdańskiej: przesłuchuje świadków, przegląda nagrania i archiwa, próbuje odtworzyć bolesne wspomnienia. Krok po kroku mężczyzna zdaje sobie sprawę, że jego praca służy politycznej propagandzie i nie oddaje prawdziwego sensu walki bohaterów-robotników o elementarne prawa i szacunek. W centrum opowieści Wajdy jest też uczucie Maćka i Agnieszki (Krystyna Janda) – dobrze znanej z *Człowieka z marmuru* filmowczyni, która płaci bardzo wysoką cenę za to, że chce bronić – wbrew oficjalnej retoryce rządzących – prawdy. Każdy z protagonistów próbuje na własną rękę wpłynąć na otaczającą go rzeczywistość, ale niezwykle ważna okazuje się siła przepełnionej nadzieją wspólnoty. Bo solidarność nie sprowadza się tutaj do głośnego hasła, tylko codziennej decyzji, sposobu na przeżywanie własnej egzystencji.

Czy wiesz, że...

Człowiek z żelaza jest filmem o polskim Sierpniu 1980 roku. Został zrealizowany w krótkim okresie ograniczenia działalności PRL-owskiej cenzury, między rokiem 1980 a wprowadzeniem stanu wojennego w grudniu 1981. W filmie pojawiają się fragmenty prawdziwych materiałów filmowych realizowanych przez strajkujących w Stoczni Gdańskiej. Twórcy wykorzystali również materiały Polskiej Kroniki Filmowej oraz fragmenty zrealizowanych na początku lat 80. filmów dokumentalnych: *Sierpień* (reż. Ireneusz Engler) i *Robotnicy '80* (reż. Andrzej Chodakowski i Andrzej Zajączkowski). Żeby zaakcentować dokumentalny charakter fabuły, w *Człowieku z żelaza* zagrali epizody Anna Walentynowicz, Lech Wałęsa, Jerzy Borowczak, Tadeusz Fiszbach.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

strajk, Sierpień 1980, Stocznia Gdańska, Solidarność, *Człowiek z marmuru*, stan wojenny, robotnicy, opór, wolność, propaganda, manipulacja

Przesłanie obywatelskie:

Wydarzenia 1980 roku to kluczowy moment w najnowszej historii Polski. Skutki poprzednich, stłumionych siłą buntów społecznych z lat 1970 i 1976 oraz bieżące wypadki i bohaterowie lata 1980, na czele z Anną Walentynowicz i Lechem Wałęsą, po raz pierwszy od końca II wojny światowej poskutkowały zmuszeniem komunistycznego rządu do rozmów i ustępstw. Jednym z podstawowych spośród 21 postulatów jest prawo do tworzenia związków zawodowych i prawo do strajku. To otwiera furtkę do demokratyzacji kraju, ponieważ daje możliwość funkcjonowania organizacji niezależnych od władzy państwowej. Solidarność staje się nie tylko związkiem zawodowym, lecz także ruchem społecznym zrzeszającym miliony ludzi, którego rosnąca siła również poza granicami kraju staje się powodem wprowadzenia stanu wojennego w grudniu 1981 roku. Energia społeczna została stłumiona, ale nie zgaszona – wybuchła ze zwiększoną siłą w 1989 roku i doprowadziła do skutecznych i trwałych reform w Polsce, a następnie w naszej części Europy, rozpoczynając tzw. jesień ludów.

Komentarz filmoznawczy:

Cztery lata po realizacji *Człowieka z marmuru* – portretu robotnika wykorzystanego przez system – nastąpiły wydarzenia Sierpnia '80. Wajda, chcąc je udokumentować, przyjechał do Stoczni Gdańskiej, gdzie usłyszał od jednego ze strajkujących: „Niech pan robi teraz film o nas, *Człowiek z żelaza*!”. Dumny z tego „zamówienia”, sam natychmiast też zamówił scenariusz, oczywiście u Aleksandra Ścibora-Rylskiego. W styczniu 1981 roku ruszyły zdjęcia, tym razem w Gdańsku, gdzie Agnieszka, szukając swojego bohatera, Birkuta, spotyka jego syna, strajkującego stoczniowca Maćka Tomczyka, i dowiaduje się, że ojciec zginął w masakrze Grudnia '70. Zarówno ojca, jak i syna zagrał Jerzy Radziwiłowicz, lecz narracja została poprowadzona z punktu widzenia postaci pobocznej. Jest nią Winkel, niepozorny dziennikarz (Marian Opania), początkowo załęknioty, któremu z czasem udziela się odwaga stoczniowców i nadzieja na wywalczenie porozumienia z władzą. Na ekranie pojawili się Lech Wałęsa i Anna Walentynowicz, najpierw w roli świadków na ślubie Agnieszki i Maćka, potem już sam Lech w materiałach archiwalnych włączonych do filmu. Wajda wywiązał się więc z ciążącego na nim zamówienia z nawiązką: ukończył film w rekordowym tempie, w maju 1981 roku otrzymał za niego Złotą Palmę w Cannes i wreszcie zgromadził w Polsce aż pięć milionów widzów. 13 grudnia seanse się jednak skończyły, bo ogłoszono stan wojenny i ukazane w filmie nadzieje na reformę systemu runęły.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Obraz Polski lat 80. w *Człowieku z żelaza* w reż. Andrzeja Wajdy i opowiadaniu Marka Nowakowskiego *Stan wojenny* (język polski)
- Nieetyczne działania władzy totalitarnej w filmie *Człowiek z żelaza* – propaganda i manipulacja (etyka)
- O roli mediów. Rozważania po obejrzeniu filmu *Człowiek z żelaza* (godzina wychowawcza)
- Strajk w PRL jako forma nieposłuszeństwa obywatelskiego w filmie *Człowiek z żelaza* (edukacja obywatelska)
- Droga do tzw. porozumień sierpniowych i powstania NSZZ Solidarność zilustrowana filmem *Człowiek z żelaza* (historia)
- Rola polityczna i społeczna związku zawodowego w ujęciu współczesnym i historycznym na przykładzie *Człowieka z żelaza* (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Piotr Brzeziński, *Człowiek z żelaza*, Muzeum Historii Polski. Dostęp: <https://muzhp.pl/wiedza-on-line/czlowiek-z-zelaza>
- Janina Falkowska, *Kino polityczne Andrzeja Wajdy: „Człowiek z marmuru”, „Człowiek z żelaza”, „Danton”, „Kwartalnik Filmowy” 1996, nr 15–16, s. 256–268.*

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)
- na przykładzie Polski po 1945 roku charakteryzuje ustrój totalitarny i autorytarny oraz odróżnia je od demokracji; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obyczajowe konsekwencje autokratycznych sposobów rządzenia dla jednostki (IV.1)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje i ocenia działalność opozycji politycznej i niezależnego ruchu wydawniczego w latach 1976–1980 (LVII.4)
- wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 roku (LVII.6)
- charakteryzuje ruch społeczny Solidarność i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie (LVII.7)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- objaśnia pojęcia: dobro i zło, wartość, godność, prawda, wolność, odpowiedzialność, oraz rozważa rolę tych pojęć w etyce (I.1.4)
- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje jego przykłady; angażuje się w realizację dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (II.3.6)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)
- rozpoznaje różne przejawy kłamstwa, zna społeczne skutki kłamstwa i dokonuje moralnej oceny kłamstwa (II.3.12)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje cele i działania związków zawodowych oraz innych organizacji reprezentujących interesy różnych kategorii społeczno-zawodowych; przedstawia związki zawodowe funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej (VI.7)
- charakteryzuje polskie tradycje konstytucyjne i ujmuje na ich tle konstytucję obowiązującą w latach 1952–1997 (XI.2)
- charakteryzuje kulturowy, polityczny, społeczny i gospodarczy bilans rządów komunistycznych w Polsce (XIII.1)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Odwołując się do poniższych zagadnień, dokonaj porównania *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i filmu *Człowiek z żelaza*. Koncentruj się na sposobie przedstawiania systemu totalitarnego.

1. Tło historyczne i forma przekazu.

Porównaj czas i miejsce akcji obu utworów. Jakie znaczenie ma kontekst historyczny dla przedstawienia systemu totalitarnego?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Obraz systemu totalitarnego.

Jak jest przedstawiony system władzy w filmie *Człowiek z żelaza* i w książce *Inny świat*? Zwróć uwagę na środki wyrazu i emocje.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Bohaterowie.

Porównaj postacie ukazane w obu utworach. Jakie cechy mają bohaterowie? Jak reagują na opresję systemu?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Przesłanie i wartości.

Jakie przesłanie niosą oba utwory? Jakie wartości są w nich ukazane jako najważniejsze?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ETYKA

Na podstawie postaci Macieja Tomczyka stwórz „Kodeks człowieka z żelaza” – zbiór zasad moralnych, którymi powinien kierować się obywatel w trudnych czasach.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Przygotuj argumenty do dyskusji na temat: „Co znaczy być »człowiekiem z żelaza« w dzisiejszych czasach?».

EDUKACJA OBYWATELSKA

Stwórz własną definicję nieposłuszeństwa obywatelskiego. Zastanów się, jakie warunki musi spełniać czyn, by mógł być nazwany nieposłuszeństwem obywatelskim? Definicję zilustruj kilkoma przykładami z Polski i zagranicy.

HISTORIA

Przeanalizuj najnowszą historię Polski z dekady 1970–1980 i przygotuj pisemną odpowiedź na pytanie: „Dlaczego do porozumień robotników z władzą komunistyczną nie mogło dojść w 1970 i 1976 roku?».

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Na podstawie treści 21 postulatów robotniczych z sierpnia 1980 roku odpowiedz na poniższe pytania.

Następnie podziel wszystkie postulaty na kategorie: polityczne, socjalne (związane z warunkami pracy) i społeczne.

W podsumowaniu, znając realia historyczne, oceń, które z postulatów były najtrudniejsze do zrealizowania dla władz? Odpowiedz odpowiednio uargumentuj.

21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego z sierpnia 1980 roku:

1. Akceptacja niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych, wynikająca z ratyfikowanej przez PRL konwencji nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej wolności związkowych.
2. Zagwarantowanie prawa do strajku oraz bezpieczeństwa strajkującym i osobom wspomagającym.
3. Przestrzegać zagwarantowaną w Konstytucji PRL wolność słowa, druku, publikacji, a tym samym nie represjonować niezależnych wydawnictw oraz udostępnić środki masowego przekazu dla przedstawicieli wszystkich wyznań.
4. a) przywrócić do poprzednich praw: – ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970 i 1976 roku, – studentów wydalonych z uczelni za przekonania,
b) zwolnić wszystkich więźniów politycznych (w tym Edmunda Zadrożyńskiego, Jana Kozłowskiego, Marka Kozłowskiego),
c) znieść represje za przekonania.
5. Podać w środkach masowego przekazu informację o utworzeniu Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego oraz publikować jego żądania.
6. Podjąć realne działania mające na celu wyprowadzenie kraju z sytuacji kryzysowej poprzez:
 - a) podawanie do publicznej wiadomości pełnej informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej,
 - b) umożliwienie wszystkim środowiskom i warstwom społecznym uczestniczenie w dyskusji nad programem reform.

7. Wypłacić wszystkim pracownikom biorącym udział w strajku wynagrodzenie za okres strajku jak za urlop wypoczynkowy z funduszu CRZZ.
8. Podnieść wynagrodzenie zasadnicze każdego pracownika o 2000 zł na miesiąc jako rekompensatę dotychczasowego wzrostu cen.
9. Zagwarantować automatyczny wzrost płac równoległe do wzrostu cen i spadku wartości pieniądza.
10. Realizować pełne zaopatrzenie rynku wewnętrznego w artykuły żywnościowe, a eksportować tylko i wyłącznie nadwyżki.
11. Wprowadzić na mięso i przetwory kartki – bony żywnościowe (do czasu opanowania sytuacji na rynku).
12. Znieść ceny komercyjne i sprzedaż za dewizy w tzw. eksporcie wewnętrznym.
13. Wprowadzić zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej, oraz znieść przywileje MO, SB i aparatu partyjnego poprzez: zrównanie zasiłków rodzinnych, zlikwidowanie specjalnej sprzedaży itp.
14. Obniżyć wiek emerytalny dla kobiet do 50 lat, a dla mężczyzn do lat 55 lub [zaliczyć] przepracowanie w PRL 30 lat dla kobiet i 35 lat dla mężczyzn bez względu na wiek.
15. Zrównać renty i emerytury starego portfela do poziomu aktualnie wypłacanych.
16. Poprawić warunki pracy służby zdrowia, co zapewni pełną opiekę medyczną osobom pracującym.
17. Zapewnić odpowiednią liczbę miejsc w żłobkach i przedszkolach dla dzieci kobiet pracujących.
18. Wprowadzić urlop macierzyński płatny przez okres trzech lat na wychowanie dziecka.
19. Skrócić czas oczekiwania na mieszkanie.
20. Podnieść diety z 40 zł do 100 zł i dodatek za rozłąkę.
21. Wprowadzić wszystkie soboty wolne od pracy. Pracownikom w ruchu ciągłym i systemie czterobrygadowym brak wolnych sobót zrekompensować zwiększonym wymiarem urlopu wypoczynkowego lub innymi płatnymi dniami wolnymi od pracy.

DANTON

reż. Andrzej Wajda | Polska 1982 | 136 minut

Wiosną 1794 roku Georges Danton (Gérard Depardieu) – jeden z głównych przywódców Wielkiej Rewolucji Francuskiej – powraca do Paryża. Bohater nie spodziewa się, że wkrótce przyjdzie mu na własnej skórze boleśnie odczuć skutki terroru, jaki wprowadza na ulicach kraju Komitet Ocalenia Publicznego z jakobinem Maximilienem de Robespierre'em (Wojciech Pszoniak) na czele. Danton cieszy się dużym poparciem ludu, jednak jego buńczuczna postawa jest w niesmak członkom komitetu, próbującym ograniczyć jego wpływ. Zarzuty o kontrrewolucyjną działalność wysuwane przeciwko słynnemu „człowiekowi 10-sierpnia” początkowo nie przekonują Robespierre'a. Polityk doprowadza do spotkania z Dantonem, licząc na przekonanie oponenta do poparcia strony rządowej. Gdy ten jednak pozostaje przy swoich racjach (krytykując m.in. stosowanie terroru bez oglądania się na potrzeby ludu), Robespierre przekonuje się o konieczności usunięcia „szlachetnego dzikusa” ze sceny. Danton wraz ze swoimi akolitami oraz grupą pospolitych przestępców zostaje postawiony w stan oskarżenia. W procesie prowadzonym przed Trybunałem Rewolucyjnym pod naciskiem rządu Danton podejmuje obronę, jednak finalnie on i pozostali oskarżeni zostają skazani. Kładąc głowę na szafot, były przywódca staje się kolejną ofiarą galopującego szaleństwa wielkiej rewolucji.

Andrzej Wajda jako bezpośredni świadek rewolucyjnej atmosfery, która towarzyszyła powstaniu Solidarności, i obserwator krytycznych dni przed wprowadzeniem stanu wojennego w Polsce stworzył na ekranie złożony portret bohaterów walczących początkowo o te same wartości, które z czasem uległy różnym interpretacjom, nieuchronnie prowadząc do konfliktu.

Czy wiesz, że...

Andrzej Wajda w 1975 roku wystawił w Teatrze Powszechnym w Warszawie na podstawie sztuki Stanisławy Przybyszewskiej *Sprawę Dantona* z Wojciechem Pszoniakiem w roli Robespierre'a. Spektakl cieszył się wielkim uznaniem i popularnością i był grany przez pięć sezonów teatralnych. Reżyser nosił się z zamiarem realizacji filmu na podstawie sztuki, ale zdecydował się na to dopiero, kiedy na scenie podparyskiego teatru zobaczył Gérarda Depardieu, w którym od razu odnalazł filmowego Dantona.

link do filmu: [filmnest.pl](https://www.filmnest.pl/filmy/andrzej-wajda-danton)

Słowa kluczowe:

rewolucja francuska, Francja, terror jakobiński, Georges Danton, Maximilien de Robespierre, działalność kontrrewolucyjna, konflikt ideologiczny, etyka rewolucji, wolność, demokracja, władza, manipulacja, proces polityczny, trybunał rewolucyjny

Przesłanie obywatelskie:

Rewolucja francuska według wszelkich sposobów periodyzacji dziejów jest końcem czasów feudalizmu i podziału społecznego, a początkiem ruchów obywatelskich prowadzących do demokracji liberalnej. Rewolucja jest punktem odniesienia dla wszystkich tworzących się wówczas ideologii: konserwatyzmu, liberalizmu, potem socjalizmu i społecznej nauki Kościoła. Jej siła rozlewa się na Europę i razem z nowo powstałymi Stanami Zjednoczonymi stanowi schyłek monarchii absolutnych, a początek rozwoju parlamentaryzmu i republikanizmu. W centrum tych wszystkich zmian jest człowiek, zarówno jako jednostka, jak i część równych sobie elementów składowych społeczeństwa, narodu i globalnej populacji. Część zmian wprowadzonych przemocą, z użyciem gilotyny, trybunałów, wojen i egzekucji, została cofnięta w XIX wieku, ale mechanizm zmian społecznych działał nieprzerwanie, a treść Deklaracji praw człowieka i obywatela z 1789 roku jest dziś obecna w wielu konstytucjach i traktatach międzynarodowych.

Komentarz filmoznawczy:

Wybuch stanu wojennego w grudniu 1981 roku udaremnił nakręcenie *Dantona* w Polsce i w efekcie do produkcji włączyła się francuska wytwórnia Gaumont, co było akurat szczęśliwe dla filmu, bo zdjęcia powstały w historycznych plenerach. Podobnie jak cała ekipa, także scenariusz był polsko-francuski (pisali: Jean-Claude Carrière, Agnieszka Holland, Bolesław Michalek, Jacek Gąsiorowski). Odtwórca roli Dantona, Gérard Depardieu, odwiedził tuż przed stanem wojennym Polskę, by poczuć gorączkę pracy opozycjonistów,

którą bezbłędnie oddał na ekranie. Wajdzie zależało z kolei, by w gronie stronników Robespierre'a obsadzić polskich aktorów i zaakcentować w ten sposób powinowactwo rewolucji francuskiej ze zdławionym właśnie zrywem Solidarności. I tak film stał się studium wrzenia rewolucji i jej destrukcyjnej siły, wysoko ocenionym przez francuską krytykę. Dzięki odniesieniom do sytuacji w Polsce Wajda wydobyl rewolucję z muzeum i dał jej twarz współczesnych aktorów, którzy – na czele z Wojciechem Pszoniakiem – doskonale wiedzieli, co grają. Nie zapomniał też o roli artysty, wprowadzając zagrana przez polskiego malarza, Franciszka Starowieyskiego, postać Jacques'a-Louisa Davida, który wciąż rysuje toczące się wypadki. Zupełnie jak miał to w zwyczaju sam reżyser filmu, o czym świadczą dziś jego *Notesy* pełne szkiców i portretów postaci, które przeszły już do historii.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Rewolucja – idea czy zagrożenie? Zygmunt Krasiński *Nie-Boska komedia* i *Danton* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Etyka rewolucji – moralne wybory w czasach przemian na przykładzie filmu *Danton* (etyka)
- Od rewolucji w *Dantonie* w reż. Andrzeja Wajdy po dzisiejsze rewolucje: społeczne, technologiczne, kulturowe (godzina wychowawcza)
- Rewolucja francuska jako próba walki o równość dla wszystkich grup społecznych – *Danton* w reż. Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Rywalizacja przywódców jako siła napędowa rewolucji na przykładzie Maksymiliana de Robespierre'a i Georges'a Dantona w filmie *Danton* w reż. A. Wajdy (historia)
- Rola Deklaracji praw człowieka i obywatela z 1789 roku w kształtowaniu nowożytnych stosunków społecznych i prawa państwowego – *Danton* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Ewelina Nurczyńska-Fidelska, *Danton – rewolucja i ludzie*, [w:] E. Nurczyńska-Fidelska, *Polska klasyka według Andrzeja Wajdy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- Włodzimierz Szturc, „*Danton*”. *Wektory interpretacji filmu Andrzeja Wajdy*, „Przestrzenie Teorii” 2027, nr 27, s. 59–75. Dostęp: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pt/article/view/10365/9924>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literac-kich potrzebne konteksty, szczególnie kon-tekst historycznoliteracki, historyczny, poli-tyczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, sto-sując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- identyfikuje różne grupy społeczne i wspól-noty (od rodziny, przez wspólnotę lokalną i państwową, po globalną); ocenia zależności między składowymi tożsamości związany-mi z przynależnością do określonych grup i wspólnot (I.2)
- opisuje dynamikę relacji grupowych i mię-dygrupowych, w tym zjawiska konformi-zmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my – oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu (I.3)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki rewolucji francuskiej (ze szczególnym uwzględnieniem rewolucyjnego programu stworzenia „nowej Francji” i „nowych Francuzów”) (XXV.3)
- ocenia znaczenie amerykańskiej wojny o nie-podległość i rewolucji francuskiej z perspek-tywy politycznej, gospodarczej i społecznej (XXV.4)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bo-haterów powieści, opowiadań, filmów, spek-takli teatralnych, gier komputerowych (II.2.8)
- charakteryzuje relację polityka – moralność (II.3.1)
- rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem (II.3.2)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz po-daje jego przykłady; angażuje się w realiza-cję dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (II.3.6)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- charakteryzuje zjawisko nierówności spo-łecznych jako problem globalny oraz potrafi wskazać na jego przyczyny i skutki (V.6)
- przedstawia przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie (V.7)
- charakteryzuje główne współczesne kierunki myśli politycznej (konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjalizm, chrześcijańską de-mokrację); wskazuje ich polski kontekst (naj-ważniejsi twórcy, programy, oddziaływanie) (VIII.3)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Wyszukaj w *Nie-Boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego fragmenty ukazujące obóz rewolucjonistów oraz przywołaj odpowiednie sceny z filmu *Danton* Andrzeja Wajdy i odpowiedz na pytania:

1. Jak jest przedstawiona rewolucja w obu utworach?
.....
.....
.....
.....
.....
.....
2. Czy rewolucja jest ukazana jako siła odnowy, czy jako zagrożenie? Uzasadnij odpowiedź.
.....
.....
.....
.....
.....
.....
3. Jakie postawy reprezentują bohaterowie wobec rewolucji? Porównaj Hrabiego Henryka i Dantona – czy są idealistami, realistami, buntownikami?
.....
.....
.....
.....
.....
.....
4. Jakie wartości są zagrożone w czasie rewolucji? Czy rewolucja niszczy mo-ralność, religię, człowieczeństwo?
.....
.....
.....
.....
.....
.....
5. Opisz, jakie środki wyrazu (język, obraz, emocje) wykorzystują autorzy, by przedstawić dramatyzm wydarzeń?
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ETYKA

Napisz przemówienie na temat: „Czy w imię wolności można poświęcić życie innych?”. Odnieś się do postaci Dantona i Robespierre’a oraz własnych przekonań.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Podzielcie się w klasie na dwie grupy: jedna z grup będzie reprezentować poglądy Dantona, druga Robespierre’a, w odwołaniu do filmu *Danton* w reż. Andrzeja Wajdy. Przygotowując się w swoich grupach do klasowej debaty na temat: „Czy władza może iść w parze z moralnością?”, wykorzystajcie poniższe pytania do zebrania argumentów.

- Jakiego wartości reprezentuje nasz bohater?
- Czy jego działania były słuszne?
- Jakiego są konsekwencje jego decyzji?
- Jak postąpiłby dziś w podobnej sytuacji?

EDUKACJA OBYWATELSKA

Na przykładzie rewolucji francuskiej końca XVIII wieku wypisz po jednej stronie kartki grupy społeczne korzystające na gwałtownej zmianie porządku polityczno-społecznego, a po drugiej te, które straciły swoją pozycję podczas rewolucji. Weź pod uwagę zarówno aspekty materialne, jak i społeczne oraz polityczne. W swojej pracy wykorzystaj również wnioski z obejrzanego filmu *Danton* w reż. Andrzeja Wajdy.

HISTORIA

Przyporządkuj fragmenty biogramów zgodnie z prawdą do każdego z dwóch przywódców rewolucji francuskiej – Maximiliena de Robespierre’a i Georges’a Dantona – za pomocą inicjałów MR i GD z prawej strony.

- przywódca rewolucyjnego klubu jakobinów
- przywódca rewolucyjnego klubu kordelierów
- reprezentant stanu trzeciego w Stanach Generalnych
- twórca i przywódca pierwszego składu Komitetu Ocalenia Publicznego
- skazany na śmierć i zgilotynowany 5 kwietnia 1794 roku
- skazany na śmierć i zgilotynowany 28 lipca 1794 roku

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Przeczytaj tekst Deklaracji praw człowieka i obywatela z 1789 roku i wykonaj polecenia poniżej.

Deklaracja praw człowieka i obywatela z 26 sierpnia 1789 roku (fragment)

Artykuł I

Ludzie rodzą się i pozostają wolni i równi w swych prawach. Różnicowania społeczne mogą być oparte wyłącznie na pożytku powszechnym.

Artykuł II

Celem każdej organizacji politycznej jest zachowanie naturalnych i nieprze-dawnialnych praw człowieka. Prawami tymi są: wolność, własność, bezpie-czeństwo i opór przeciwko uciskowi.

Artykuł III

Źródło wszelkiego zwierzchnictwa spoczywa całkowicie w Narodzie. Żadne ciało, żadna jednostka nie może wykonywać władzy, która nie pochodzi wy-raźnie od Narodu.

Artykuł IV

Wolność polega na możliwości czynienia wszystkiego, co nie szkodzi drugie-mu; w ten sposób wykonywanie praw naturalnych każdego człowieka nie ma innych granic niż te, które zapewniają korzystanie z takich samych praw innym członkom społeczeństwa. Granice te może określać tylko ustawa.

Artykuł V

Ustawa może zabraniać tylko takiego postępowania, które szkodzi Społeczeń-stwu. Wszystko, co nie jest zabronione przez ustawę, nie może być zakazane i nikt nie może być zmuszony do czynienia tego, czego ustawa nie nakazuje.

Artykuł VI

Ustawa jest wyrazem woli powszechnej. Wszyscy Obywatele mają prawo brać osobiście lub za pośrednictwem swych przedstawicieli udział w jej two-rzeniu. Powinna ona być jednakowa dla wszystkich, zarówno kiedy broni, jak i kiedy karze. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa i mają równy dostęp do wszystkich godności, stanowisk i funkcji publicznych, zależnie od ich uzdolnień i z zachowaniem tylko takich różnic, które wynikają z ich cnót i talentów.

Artykuł VII

Nikt nie może być oskarżony, zatrzymany ani więziony bez podstaw prawnych określonych w ustawie i z zachowaniem form przez nią wskazanych. Ci, którzy oddziałują, wydają, wykonują lub zlecają wykonanie rozkazów arbitralnych, winni być ukarani; lecz każdy obywatel wezwany lub zatrzymany na podstawie ustawy winien natychmiast okazać posłuszeństwo; stawiając opór, staje się winnym.

1. Jakiego wartości społeczne i polityczne eksponuje deklaracja?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Jaką znaną ci ideologię rodząca się w drugiej połowie XVIII wieku przedstawia deklaracja? Odpowiedź uzasadnij kilkoma argumentami.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KANAŁ

reż. Andrzej Wajda | Polska 1957 | 91 minut

„Oto bohaterowie tragedii – patrzcie na nich uważnie, to są ostatnie godziny ich życia” – takimi słowami narrator przedstawia Stokrotkę (Teresa Iżewska), Koraba (Tadeusz Janczar), Mądrego (Emil Karewicz), Smukłego (Stanisław Mikulski), Kulę (Tadeusz Gwiazdowski), Halinkę (Teresa Berezowska) i cywila Michała – członków 43-osobowej powstańczej kompanii pod dowództwem porucznika Zadry (Wieńczysław Gliński). W ostatnich dniach powstania kompania zostaje otoczona przez niemieckie wojsko na ulicach ogarniętego ogniem Mokotowa. Żołnierze, podejmując próbę przedostania się do walczącego jeszcze Śródmieścia, są zmuszeni zejść do kanałów, gdzie ulegają podziałowi na trzy grupy. W ciemnych, dusznych, podziemnych korytarzach na każdego z powstańców czeka ostateczna walka o przetrwanie, w której przyjdzie zmierzyć im się nie tylko z granatami okupanta czy gazem bojowym, lecz także z własną bezsilnością, rozpaczą czy szaleństwem.

Andrzej Wajda na podstawie opartego na faktach tekstu Jerzego Stefana Stawińskiego podjął odważną próbę ukazania losów uczestników powstania warszawskiego w duchu dramatu antycznego: „Tutaj nie ma wyboru, jest tak jak w *Antygonie*. Powstańcy stoją w sytuacji bez wyjścia, oni nie mogą się poddać ani nie mają szans na zwycięstwo”.

Czy wiesz, że...

Kanał to jeden z najśłynniejszych obrazów polskiej szkoły filmowej, otrzymał Nagrodę Specjalną Jury na Festiwalu Filmowym w Cannes. Na potrzeby filmu wybudowano dekoracje kanałów w studiu filmowych w Łodzi, które wypełniono wodą i specjalnym szlamem. W maju 2019 roku odrestaurowana cyfrowo wersja *Kanału* została wyświetlona na Festiwalu Filmowym w Cannes w ramach programu Cannes Classics.

link do filmu: [filmnest.pl](https://www.filmnest.pl/filmy/kanal)

Słowa kluczowe:

wojna, straty i zniszczenia wojenne, powstanie warszawskie, powstańcy, walka o wolność, honor, heroizm, Warszawa

Przesłanie obywatelskie:

Powstanie warszawskie jest wydarzeniem, w którym jak w soczewce skupiają się najważniejsze cechy polskiego społeczeństwa – ofiarność, waleczność, solidarność, odwaga, a także w obliczu ekstremalnych doświadczeń – wątplenie, egoizm, bierność i strach. Różne postawy bohaterów filmu *Kanał* są metaforą polskiego społeczeństwa aktualną do dziś. Film skłania do refleksji nad tym, jak rozumiemy obywatelskość, czyli gotowość jednostki do poświęceń dla dobra wspólnoty, nawet w najtrudniejszych chwilach.

Komentarz filmoznawczy:

Kanał to film przełomowy zarówno dla polskiego kina, jak i dla Andrzeja Wajdy, który nagrodzony Srebrną Palmą na festiwalu w Cannes uwierzył w swój reżyserski talent. Był 30-letnim twórcą zza żelaznej kurtyny, ale mimo izolacji politycznej Polski przemawiał językiem kultury europejskiej. Jego film dał początek nurtowi polskiej szkoły filmowej, którego by nie było, gdyby nie odwilż 1956 roku – powstanie warszawskie stało się wreszcie tematem debaty publicznej, a Jerzy Stefan Stawiński mógł opublikować swoje autobiograficzne opowiadanie i na jego podstawie napisać scenariusz. Wajda nie tylko uniół ciężar tego tekstu, ale oddał w nim tragizm powstańców. Wykorzystał język filmu, by umożliwić powrót do tamtych dni – wybudowano kanały w łódzkiej wytwórni, tworząc dantejską przestrzeń, z której dla akowców nie ma innego wyjścia niż śmierć – antyheroiczna i upadająca. Zainscenizował śmierć porucznika Koraba (Tadeusz Janczar) u wylotu kanału, gdzie umieścił kratę – symbol zniewolenia. Wbrew oczekiwaniom polskiej widowni *Kanał* nie niósł pocieszenia, lecz bolesną konfrontację z klęską. Dla samego Wajdy film był formą ekspiacji – on przeżył wojnę, ale czuł się winny wobec tych, którzy zginęli i w których imieniu mówił swoją sztuką. Ten żalobny rys będzie wciąż powracał w jego filmach.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Topos wędrówki w filmie *Kanał* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- O wartościach w czasach zagrożenia. Charakterystyka bohaterów filmu *Kanał* (etyka)
- Jak historia wpływa na losy ludzi? Rozważania po obejrzeniu filmu *Kanał* (godzina wychowawcza)
- Postawy patriotyczne w czasie wojny i pokoju na przykładzie bohaterów filmu *Kanał* w reż. Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Skutki polityczne i społeczne upadku powstania warszawskiego z wykorzystaniem filmu *Kanał* w reż. Andrzeja Wajdy (historia)
- Walka zbrojna jako czynnik narodotwórczy czy destrukcyjny społecznie? Rozważania zilustrowane filmem *Kanał* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Sebastian Pawlina, *Wojna w kanałach*, Znak Horyzont, Kraków 2024.
- Sebastian Pawlina, *Barykady '44. Nadzieja i wspólnota*, Znak Horyzont, Kraków 2024.

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)

HISTORIA

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego (L.5)
- charakteryzuje polityczną i militarną działalność Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich; wskazuje różne formy oporu wobec okupantów (L.6)
- charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, ludobójstwo na Woli, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego) (L.8)

ETYKA

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem (II.3.2)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje jego przykłady; angażuje się w realizację dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (II.3.6)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- przedstawia różne koncepcje narodu (polityczną i etniczno-kulturową); charakteryzuje czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej (III.7)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Porównaj obraz mitologicznego Hadesu i świat przedstawiony filmu Andrzeja Wajdy *Kanał*. Wypisz podobieństwa i różnice.

ETYKA

Stwórz mapę myśli do hasła „etyka powstańcza”. Uwzględnij w niej zarówno pojęcia z zakresu etyki życia indywidualnego, jak i etyki społecznej i politycznej.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Debata: Dlaczego na przestrzeni lat zmienił się dyskurs społeczny na temat powstania warszawskiego? Co ma na to wpływ, jak dzisiaj ocenia się strategię zrywu powstańczego i ówczesne polityczne decyzje? Swoje rozważania wywiedź od filmu *Kanał*.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Stwórz współczesną definicję patrioty/postawy patriotycznej i zastanów się, który z bohaterów filmu *Kanał* pasowałby do niej najbardziej.

HISTORIA

„Walka nasza w Stolicy pod ciosami śmierci i zniszczenia z takim uporem przez nas prowadzona wysuwa się na czoło sławnych czynów bojowych, przez żołnierza polskiego podczas tej wojny dokonanych (...) I jakkolwiek nie udało się nam uzyskać militarnego nad wrogiem zwycięstwa, bo ogólny rozwój wypadków wojennych w naszych ziemiach nie układał się w ciągu tych dwóch miesięcy dla naszej walki pomyślnie, to jednak te dwa miesiące boju o każdą piędź ulicy i muru Warszawy dokonały swego zadania politycznego i ideowego”.

Fragment rozkazu pożegnalnego gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego z 3 października 1944 roku

Oceń, na podstawie powyższego tekstu i filmu *Kanał*, czy powstanie warszawskie spełniło choć jedno swoje zadanie wskazane przez gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Rozstrzygnij, czy krytyczny obraz powstania warszawskiego ukazany przez Andrzeja Wajdę w filmie *Kanał* sprzyja zachowaniu tożsamości narodowej. Odpowiedz uzasadnij trzema argumentami.

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczenica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literac-kich potrzebne konteksty, szczególnie kon-tekst historycznoliteracki, historyczny, poli-tyczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, sto-sując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczenica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wy-rażania identyfikacji z ojczyzną i troski o oj-czyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)
- opisuje dynamikę relacji grupowych i mię-dzygrupowych, w tym zjawiska konformi-zmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my – oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu (I.3)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczenica/uczeń:

- wymienia i charakteryzuje przykłady najwięk-szych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz, Palmiry, Piaśnica, niemiecki obóz dla polskich dzieci w Łodzi, Ponary, Katyń, Miednoje, Charków) (XLVIII.3)
- porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie de-portacji i wysiedleń ludności polskiej oraz jej planowanego wyniszczenia, z uwzględ-nieniem powstania na Zamojszczyźnie (XLVIII.4)
- analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej (L.4)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczenica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- wyjaśnia pojęcie sprawiedliwości; kształtuje cnotę sprawiedliwości (II.3.7)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)
- rozważa znaczenie prawdy w życiu społecz-nym i politycznym; kształtuje postawę uczci-wości (II.3.12)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczenica/uczeń:

- wyjaśnia, na czym polega totalitaryzm i jakie są jego historyczne źródła w przemianach nowoczesności (m.in. absolutyzm politycz-ny, rewolucja francuska, umasowienie i ide-ologizacja życia społecznego, „ucieczka od wolności”, powstanie „świeckich religii” politycznych); wskazuje różnice między to-talitaryzmem a autorytaryzmem (VIII.4)
- charakteryzuje system rządów totalitarnych, porównując najważniejsze cechy ustrojowe Związku Sowieckiego oraz III Rzeszy Nie-mieckiej (VIII.5)
- wyjaśnia pojęcia socjotechniki, propagandy i marketingu politycznego; wskazuje różnice między tymi pojęciami (IX.3)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Wykorzystaj znajomość *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i filmu *Katyń* w reż. Andrzeja Wajdy, by uzupełnić poniższą tabelę dotyczącą totalita-ryzmu sowieckiego.

	<i>Inny świat</i>	film <i>Katyń</i>
przemoc systemowa		
indoktrynacja		
dehumanizacja		
strach i kontrola		

ETYKA

Uzupełnij tabelę dotyczącą wartości i antywartości, które pojawiają się w filmie *Katyń*. W odpowiednich rubrykach dopisz bohaterów z filmu i sceny, które przy-porządkujesz określonemu pojęciu etycznemu.

	postać	scena
godność		
prawda		
kłamstwo		
strach		

GODZINA WYCHOWAWCZA

Zastanów się, jakie formy kultywowania pamięci są w dzisiejszych czasach najskuteczniejsze. Przygotuj krótką prezentację multimedialną, zawierającą przykłady, z którymi chciałabyś/chciałbyś podzielić się z koleżankami i kolegami w klasie.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Przygotuj argumenty do dyskusji nad tezą: „Kobiety – matki, żony i córki polskich oficerów i urzędników – były i są głównymi strażniczkami pamięci o zbrodni katyńskiej”. Odwołaj się również do refleksji po obejrzeniu filmu *Katyń*.

HISTORIA

Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania poniżej.

Do końca września 1939 roku do niewoli sowieckiej trafiło 240–250 tysięcy polskich żołnierzy (w tym 8,6 tysiąca oficerów) i przedstawicieli innych służb mundurowych: strażników granicznych, policjantów, strażników więziennych itp. Wobec braku możliwości przetrzymywania tak dużej liczby jeńców zwolniono, po rozbrojeniu, szeregowców i podoficerów pochodzenia białoruskiego i ukraińskiego, a pozostałych rozmieszczono w specjalnie w tym celu utworzonych 10 obozach dla jeńców wojennych, nadzorowanych przez Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD).

Z uwagi na wciąż ogromne przepełnienie obozów władze sowieckie postanowiły w październiku i listopadzie 1939 roku zwolnić większość szeregowców i podoficerów polskiego pochodzenia, wywodzących się z terenów ZSRS. Następnie, na podstawie porozumienia o wymianie jeńców, przekazano III Rzeszy mieszkańców ziem zajętych przez jej wojska.

Katyń. Przewodnik szlakiem zbrodni, red. J. Rogoża, M. Wyrwa, Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, Warszawa 2019, s. 12.

1. Przedstawicieli jakich zawodów Rosjanie aresztowali i przetrzymywali w obozach jenieckich? Dlaczego wybierano akurat te profesje?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. O czym świadczą poszczególne etapy przetrzymywania polskich żołnierzy przez Sowietów?

.....

.....

.....

.....

.....

3. Na czym polegała współpraca okupantów – Rosjan i Niemców – odnośnie do Polaków? Jaki był wspólny cel tej współpracy?

.....

.....

.....

.....

.....

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Zinterpretuj treść fragmentu pieśni Jacka Kaczmarskiego jako jednego z przykładów pamięci następnych pokoleń o zbrodni katyńskiej.

*Jeszcze rosną drzewa, które to widziały
Jeszcze ziemia pamięta kształt buta smak krwi
Niebo zna język, w którym komendy padały
Nim padły wystrzały, którymi wciąż brzmi*

*Ale to świadkowie żywi więc stronniczy
Zresztą by ich słuchać trzeba wejść do zony
Na milczenie tych świadków może pan ich liczyć
Pan powietrza i ziemi i drzew uwięzionych*

*Oto świat bez śmierci Świat śmierci bez mordu
Świat mordu bez rozkazu rozkazu bez głosu
Świat głosu bez ciała i ciała bez Boga
Świat Boga bez imienia imienia bez losu*

*Jest tylko jedna taka świata strona
Gdzie coś co nie istnieje wciąż o pomstę woła
Gdzie już śmiechem nawet mogiła nie czczona
Dół nieominięty dla orła sokoła*

*O pewnym brzasku w katyńskim lasku
Strzelali do nas Sowietci*

Jacek Kaczmarski, *Ballada Katyńska* z albumu *Litania*, 1986

KORCZAK

reż. Andrzej Wajda | Polska 1990 | 115 minut

„Nie ma dzieci – są ludzie” – zdanie, które Janusz Korczak (a właściwie Henryk Goldszmit) z uporem powtarzał, w filmie Andrzeja Wajdy staje się osią całej opowieści. *Korczak* (1990, scenariusz Agnieszki Holland) ukazuje dramatyczne losy słynnego lekarza, pedagoga i dyrektora Domu Sierot od utraty przedwojennej audycji radiowej po okupację, gdy razem z wychowankami trafia on do warszawskiego getta. W świecie wszechobecnego głodu, strachu i przemocy Korczak (Wojciech Pszoniak) oraz jego współpracowniczka Stefa Wilczyńska (Ewa Dałkowska) mają świadomość tego, że wszystko to, co osiągnięte przez nacisk, jest zawodne i nietrwałe. Dlatego też próbują podtrzymać wszelkimi sposobami „normalność” w życiu swoich podopiecznych. Obok codziennych zajęć, prac, posiłków i lekcji ważny jest też czas na zabawę i teatr. Nauka wzajemnego szacunku, wrażliwości i odpowiedzialności za drugiego człowieka staje się kluczem do poznania samego siebie (i to niezależnie, czy jest się dzieckiem, czy dorosłym).

Pozostając wiernym wyznawanym wartościom, Korczak odrzuca propozycję ucieczki na stronę aryjską. Prawdziwy autorytet protagonista rozumie w kategorii obecności: nie ma indywidualnego ocalenia, jeśli porzuci się najbliższych, słabszych. W sierpniu 1942 roku mężczyzna wraz ze swoimi wychowankami wyrusza w finałową drogę na Umschlagplatz.

Wajda rysuje opowieść o legendarnym bohaterze bez nadmiernego patosu, w czerni i bieli, w kluczu niemalże dokumentalnym, gdzie ważne jest skupienie na rytmie dnia codziennego, drobnych gestach i – przepełnionych zarówno troską, jak i nadzieją – spojrzeniach dzieci. O ich godność Korczak walczył do samego końca.

Czy wiesz, że...

Koncepcje wychowawcze Janusza Korczaka wyprzedziły epokę, inspirując XX-wiecznych pedagogów do sięgania po jego myśli, idee i metody. Dokonał rewolucji w myśleniu o dzieciach, uczył dorosłych, jak patrzeć na dzieci i uczyć się je odkrywać. Był przeciwnikiem surowej dyscypliny, kar cielesnych, przymusu i sztywnych zasad w wychowaniu. Idee Korczakowskie przetrwały do dzisiaj, przypominając, że „nie ma dzieci, są ludzie”, a każda młoda istota jest również współodpowiedzialna za swoje wychowanie.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

Janusz Korczak, dzieci, wychowanie, autorytet, Holokaust, getto warszawskie, Umschlagplatz, odpowiedzialność, empatia, godność, poświęcenie, miłość, odwaga cywilna, prawa dziecka

Przesłanie obywatelskie:

W Warszawie pod niemiecką okupacją żyło ponad 400 tysięcy Żydów. Stanowili oni największą mniejszość narodową spośród mieszkańców wszystkich stolic Europy. Stopniowo, po utworzeniu getta w 1940 roku, warunki życia zesłanej tam ludności drastycznie się pogarszały. To miasto w mieście otoczone murem stało się przestrzenią niemieckich eksperymentów medycznych, społecznych i militarnych na ludziach, z pogwałceniem wszelkich praw. Janusz Korczak jako lekarz i nauczyciel pokazywał, jak w nieludzkich warunkach zachować człowieczeństwo. Praktykowana przez niego koncepcja emancypacji dziecka zdecydowanie wyprzedziła czas, w którym się narodziła. Stała się drogowskazem współczesnej pedagogiki powstałym na gruzach getta, Warszawy i społeczeństwa okresu wojny.

Komentarz filmoznawczy:

Filmu o Januszu Korczaku Wajda rozważał przez całą dekadę lat 80., by wreszcie zdecydować się na scenariusz Agnieszki Holland. Realizacja zdjęć przypadła na okres tuż po upadku komunizmu w Polsce, gdy

Andrzej Wajda został właśnie senatorem. Jako reżyser podjął wtedy temat arcytrudny – Stary Doktor i jego Dom Sierot w czasie okupacji, przenosiny do getta, wywózka i śmierć w komorach Treblinki. Rola Korczaka wymagała aktorstwa najwyższej próby, które gwarantował Wojciech Pszoniak (wcześniej Moryc Welt w *Ziemi obiecanej* i Robespierre w *Dantonie*). Koncepcję artystyczną Wajda miał jasną: film gwałtowny, oszczędny w słowach, oddziałujący surowym obrazem, czarno-biały, bliski konwencji paradokumentu. Na tym tle jaśniała postać Korczaka w jaskrawym kontraście do spirali Holokaustu. Rezygnacja z koloru okazała się trafna (za radą Wajdy powtórzył ją wkrótce Steven Spielberg w *Liście Schindlera*). Znakomicie udało się poprowadzić aktorów dziecięcych, a wśród nich Wojciecha Klatę w niezapomnianej roli Szlomy. Liryczne zakończenie, w którym reżyser uniknął zobrazowania obozu śmierci, wydaje się dziś głęboko słuszne: są rzeczy w filmie niewyraźne, ale uratować godność dzieci i Korczaka możemy w naszej pamięci i wyobraźni.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- W obliczu śmierci – godność, wybór i człowieczeństwo w filmie *Korczak* w reż. Andrzeja Wajdy i reportażu Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* (język polski)
- Moralność w nieludzkich czasach – etyczna analiza postawy Janusza Korczaka w filmie *Korczak* w reż. Andrzeja Wajdy (etyka)
- Korczak a współczesne autorytety moralne. Rozważania po filmie *Korczak* w reż. Andrzeja Wajdy (godzina wychowawcza)
- Koncepcja wychowania Janusza Korczaka jako wczesny przykład edukacji obywatelskiej na przykładzie filmu *Korczak* Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- System represji wobec ludności żydowskiej podczas II wojny światowej zilustrowany filmem *Korczak* Andrzeja Wajdy (historia)
- Pozycja społeczna i rola mniejszości narodowych, religijnych i etnicznych w państwie totalitarnym z wykorzystaniem treści filmu *Korczak* Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Tadeusz Lubelski, *Filmowy wizerunek Janusza Korczaka*, „Kwartalnik Filmowy” 2013, nr 81, s. 117–132. Dostęp: <https://czasopisma.ispan.pl/index.php/kf/article/view/2772>
- Joanna Olczak-Ronikier, *Korczak. Próba biografii*, W.A.B., Warszawa 2011.

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- identyfikuje różne grupy społeczne i wspólnoty (od rodziny, przez wspólnotę lokalną i państwową, po globalną); ocenia zależności między składowymi tożsamości związanymi z przynależnością do określonych grup i wspólnot (I.2)
- opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my – oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu (I.3)

HISTORIA SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- przedstawia prawnoustrojowe regulacje okupacyjnych władz dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności (XLVIII.1)
- przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce (XLVIII.2)
- charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada) (XLIX.2)
- rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibór i Babi Jar) (XLIX.3)
- opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim (XLIX.4)
- charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem Sprawiedliwych, na przykładzie Ireny Sendlerowej, s. Matyldy Getter, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów (XLIX.5)

ETYKA SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- objaśnia pojęcia: dobro i zło, wartość, godność, prawda, wolność, odpowiedzialność, oraz rozważa rolę tych pojęć w etyce (I.1.4)
- zna i wyjaśnia pojęcia sprawstwa i zaniechania, opisuje i wyjaśnia zjawisko trafu moralnego (I.2.3)
- zna różne kryteria moralnego wartościowania i posługuje się nimi przy wyznaczaniu moralnej wartości czynów (I.2.4)
- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia różnicę między rozumieniem dobra wspólnego uwzględniającym dobro osób a koncepcją totalitarną (II.4)
- charakteryzuje zmiany w strukturze narodowościowej Polski po 1939 roku oraz ich kulturowe, polityczne i społeczne konsekwencje (III.8)
- wyjaśnia pojęcie praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej (X.3)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Odwołując się do postaci Janusza Korczaka z filmu Andrzeja Wajdy oraz Marka Edelmana z reportażu Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem*, odpowiedz na poniższe pytania. Pracuj w parze, z osobą, z którą siedzisz w ławce.

- Jak Korczak i Edelman rozumieją swoją rolę wobec innych ludzi?
- W jaki sposób każdy z nich okazuje odwagę?
- Jakie wartości są dla nich najważniejsze?
- W jaki sposób Korczak i Edelman reagują na śmierć – czy ją akceptują, czy próbują jej zapobiec?
- Czy ich działania można uznać za heroiczne? Uzasadnij dlaczego.
- Jakie środki wyrazu stosuje Andrzej Wajda w filmie, by ukazać dramat Janusza Korczaka?
- Jakie znaczenie ma forma reportażu Hanny Krall w budowaniu postaci Marka Edelmana?
- Sformułuj wnioski dotyczące analizy porównawczej postaci, wskaż na podobieństwa i różnice, uwzględniając ich system wartości i motywację.

ETYKA

Odwołując się do filmu *Korczak* w reż. Andrzeja Wajdy, wybierz trzy wartości moralne, które twoim zdaniem najlepiej opisują Janusza Korczaka. Podaj przykłady z filmu, które ilustrują te wartości.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Po obejrzeniu filmu Andrzeja Wajdy napisz krótki list do Janusza Korczaka, w którym wyrazisz swoje przemyślenia na temat jego postawy i tego, czego cię nauczył.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Nawiązując do powszechnie znanego cytatu z Janusza Korczaka: „Nie ma dzieci, są ludzie”, oraz treści filmu, wypisz w punktach najważniejsze założenia wychowania i socjalizacji dzieci według Janusza Korczaka.

.....

.....

.....

Źródło: Instytut Yad Vashem (wolna licencja)

HISTORIA

Przyjrzyj się fotografii okolic Umschlagplatz w Warszawie podczas okupacji niemieckiej i wykonaj polecenia poniżej.

Przetłumacz z języka niemieckiego określenie Umschlagplatz. Jaką funkcję spełniało to miejsce w okupowanej Warszawie?

.....

.....

Jakie elementy widoczne na fotografii sprawiają, że jest to dowód represji?

.....

.....

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Przypomnij sobie politykę III Rzeczy i Związku Sowieckiego wobec mniejszości narodowych, np. żydowskiej, i wypisz trzy argumenty za tezą: „Mniejszości narodowe, religijne i etniczne w państwie totalitarnym odgrywają rolę wroga wewnętrznego”. Wyjaśnij pojęcia użyte w tezie.

KRAJOBRAZ PO BITWIE

reż. Andrzej Wajda | Polska 1970 | 101 minut

Akcja opartego na opowiadaniach Tadeusza Borowskiego *Krajobrazu po bitwie* (1970) Andrzeja Wajdy rozgrywa się tuż po zakończeniu II wojny światowej. Pod nadzorem amerykańskich żołnierzy byli więźniowie jako tzw. dipisi trafiają do tymczasowych ośrodków pobytu, gdzie próbują nauczyć się życia na nowo. Jednak po wieloletnich doświadczeniach upokorzeń, strachu i dewiacji „normalność” okazuje się trudniejsza, niż przypuszczali. W języku, gestach, nawykach, sposobie patrzenia na siebie i innych wciąż rozbrzmiewa echo obozu, a wolność – choć formalnie odzyskana – bywa warunkowa, ograniczona regulaminem i przyzwyczajeniem do przemocy. W centrum opowieści jest Tadeusz (Daniel Olbrychski), inteligent i poeta, chłodny, ironiczny, jakby zamrożony w środku. Spotkanie z Niną (Stanisława Celińska), młodą ocalałą Żydówką, przynosi gwałtowne uczucie, które staje się próbą odzyskania odruchów (czy wręcz okruczeń) człowieczeństwa. Nina – żywioł życia i empatii – rozsadza pancerz obojętności Tadeusza, podsuwa mu słowa i gesty czułości, uczy odpowiedzialności za drugiego człowieka, miłości. Równocześnie świat wokół nie potrafi się skleić, współpracować: groteskowa rekonstrukcja bitwy pod Grunwaldem obnaża rozdźwięk między narodowym mitem a rzeczywistością baraków i drutu kolczastego. Wajda nie skupia się w swoim filmie na rekonstrukcji doświadczeń obozu koncentracyjnego. Polskiego mistrza interesuje przede wszystkim to, co po nim zostaje: zdeformowany język, poraniona wyobraźnia, pamięć, która po największej z katastrof domaga się choć odrobiny sensu.

Czy wiesz, że...

Scenariusz filmu powstał na podstawie opowiadań obozowych Tadeusza Borowskiego, w głównej mierze na motywach *Bitwy pod Grunwaldem* z tomu *Kamienny świat*, a także opowiadań: *Milczenie*, *Kolacja*, *Independence Day*. Andrzej Wajda obawiał się nadać swemu filmowi bezpośredni tytuł opowiadania, obawiając się, że widzowie będą myśleć, że zrealizował adaptację *Krzyżaków* Henryka Sienkiewicza, wcześniej nakręconych przez Aleksandra Forda (1960).

link do filmu: [filmnест.pl](https://www.filmnест.pl)

Słowa kluczowe:

II wojna światowa, niemieckie obozy koncentracyjne, obozy dla dipisów, Tadeusz Borowski, dehumanizacja, trauma powojenna, zespół stresu pourazowego (PTSD)

Przesłanie obywatelskie:

Koniec wojny, choć wyczekiwany, jest trudnym początkiem funkcjonowania człowieka w nowej rzeczywistości. Wachlarz zachowań i odczuć typowych dla czasu permanentnego zagrożenia, jak nieufność, asekuracja, osamotnienie i ciągła obawa o własne życie, nie mijają po otwarciu bram obozu i dotyczą zarówno ofiar, jak i sprawców. Kwarantanna powojenna to „ni to kacety, ni to wolość” – mówi bohater filmu. Przeżyć wojennych nie da się łatwo zapomnieć, odciąć się od nich i zacząć żyć na nowo. Świadkowie żyją w traumie długie lata, tworząc jednocześnie nowy porządek, nowe państwo i społeczeństwo. Film Andrzeja Wajdy pokazuje uniwersalny „krajobraz po bitwie”, niezależnie od tego, czy toczyła się ona w Polsce 80 lat temu, czy później na Bałkanach, w Afganistanie czy Sudanie.

Komentarz filmoznawczy:

Scenariusz do filmu według prozy Tadeusza Borowskiego Wajda napisał wspólnie z dokumentalistą Andrzejem Brzozowskim. *Krajobraz po bitwie* jest swobodną adaptacją opowiadania *Bitwa pod Grunwaldem*, uzupełnioną o wątki z czterech innych utworów (*Milczenie*, *Kolacja*, *Koniec wojny*, *Independence Day*). Wstrząsający prolog filmu z muzyką Vivaldiego przypomina, że kacety powstały mimo wyrafinowania kultury europejskiej. Na jej gruzach rysują się bohaterowie filmu i choć widz jest skłonny utożsamić postać kreowaną

przez Daniela Olbrychskiego z samym Borowskim, jest to mylny trop. Vorarbeiter Tadek nie jest w opowiadaniach pisarza nim samym, lecz figurą uosabiającą obozowe doświadczenie. Film Wajdy daleki jest od rekonstrukcji wydarzeń końca wojny, ciąży bardziej ku diagnozie kondycji społeczeństwa po Marcu '68 – mimo wyzwolenia wciąż brak wolności, a po antysemickiej nagonce Żydzi wyjeżdżają z kraju. Jak Nina (Stanisława Celińska), która namawia Tadeusza na wspólną ucieczkę. Finał z groteskowo patriotycznym żywym obrazem bitwy pod Grunwaldem oddaje odrazę Wajdy wobec nacjonalistycznego nurtu w polskiej kulturze, wzbierającego na sile po 1968 roku. Reżyser przeciwstawia mu swojego inteligentnego bohatera w drucianych okularach. Tadeusz idzie przez „krajobraz po bitwie” własną ścieżką, chroniąc książki, obserwując pilnie bieg wypadków i zapamiętując wszystko.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Człowiek zlagrowany w filmie *Krajobraz po bitwie* i opowiadaniach Tadeusza Borowskiego (język polski)
- Moralność czasu wojny i czasu pokoju. Rozważania po filmie *Krajobraz po bitwie* (etyka)
- Trauma powojenna i PTSD. Refleksje po filmie *Krajobraz po bitwie* (godzina wychowawcza)
- Wpływ rzeczywistości wojennej na funkcjonowanie jednostki na przykładzie filmu *Krajobraz po bitwie* (edukacja obywatelska)
- Wpływ wydarzeń II wojny światowej na strukturę społeczną w Polsce drugiej połowy XX wieku – *Krajobraz po bitwie* (historia)
- Przyczyny migracji ludności na przykładzie II wojny światowej. Rozważania po filmie *Krajobraz po bitwie* (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Krzysztof Steyer, *Problematyka hitlerowskich obozów koncentracyjnych w polskim filmie fabularnym*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum” 1981, nr 4, s. 145–156. Dostęp: <https://share.google/VXmyUcZ48ri75AlvP>
- Maciej Stroński, *Ciąg dalszy: „Krajobraz po bitwie” Andrzeja Wajdy*, [w:] „To, co ulepszona”. *Historia i współczesność w filmach Andrzeja Wajdy*, red. Olga Katafiaz, Rupella, Kraków 2009, s. 71–78.

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- na przykładzie Polski po 1945 roku charakteryzuje ustrój totalitarny i autorytarny oraz odróżnia je od demokracji; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obywatelowe konsekwencje autokratycznych sposobów rządzenia dla jednostki (IV.1)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej (LI.1)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- wyjaśnia pojęcie praw człowieka, analizuje wybrane artykuły Powszechnej deklaracji praw człowieka, wskazuje przykłady łamania praw człowieka oraz rozważa różne sposoby ich ochrony (II.3.9)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia różnicę między rozumieniem dobra wspólnego uwzględniającym dobro osób a koncepcją totalitarną (II.4)
- charakteryzuje zmiany w strukturze narodowościowej Polski po 1939 roku oraz ich kulturowe, polityczne i społeczne konsekwencje (III.8)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Przygotuj plan wypowiedzi na egzamin ustny na temat: „Jakie postawy przyjmuje człowiek wobec zła?”. Omów zagadnienie na podstawie *Krajobrazu po bitwie* w reż. Andrzeja Wajdy. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst literacki.

ETYKA

Odnieś poniższe słowa Andrzeja Wajdy, wypowiedziane przed rozpoczęciem zdjęć do filmu *Krajobraz po bitwie*, do charakterystyki moralnej postaci Tadka, granego przez Daniela Olbrychskiego: „Kieruję się (...) określeniem Borowskiego, który o sobie pisze: »jak sparszywiały pies«. Widać, że to człowiek chory, taki zgniły, co to dopiero wyszedł z obozu. Tak go będziemy charakteryzować i fotografować”.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Zinterpretuj słowa Andrzeja Wajdy odnoszące się do tytułu filmu *Krajobraz po bitwie*: „Przed krajobrazem stoi się i spokojnie mu przygląda. Kto ma oko – zobaczy to, co trzeba, a kto oka nie ma – niech nie patrzy...”. Odnieś powyższą wypowiedź do wymowy filmu.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Na podstawie sytuacji polityczno-społecznej przedstawionej w filmie *Krajobraz po bitwie* Andrzeja Wajdy oraz własnej wiedzy na ten temat wypisz okoliczności, które hamowały lub uniemożliwiały tworzenie państwa demokratycznego w Polsce po wojnie.

HISTORIA

Akcja filmu *Krajobraz po bitwie* rozgrywa się tuż po zakończeniu II wojny światowej w Polsce. Na mapie konturowej Polski tego okresu zaznacz obszary, na których struktura narodowościowa zmieniła się najbardziej. Zastanów się, jakie grupy narodowościowe zniknęły z Polski jeszcze w czasie wojny, a które już po niej. Stwórz legendę do mapy, umieść w niej przyczyny tych zmian.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Wyjaśnij pojęcie dotyczące zbiorowości „dipisi” (z jęz. angielskiego *displaced persons*). Odpowiedz na pytanie: „Czy jest to pojęcie wyłącznie historyczne?”. Odpowiedź uzasadnij.

POPIÓŁ I DIAMENT

reż. Andrzej Wajda | Polska 1958 | 97 minut

8 maja 1945 roku. Koniec wojny? Wielka euforia? Tak, ale tylko „na papierze”, bo to dopiero początek nowej gry o władzę. Młody żołnierz podziemia Maciek Chełmicki ma za zadanie zlikwidować niejakiego Szczukę, komunistycznego sekretarza, który ma przejąć miasto. Dla człowieka, który niejednokrotnie chwycił za broń, wydaje się to dziecinnie prosta sprawa. Tym razem jednak polityczna misja okaże się dla chłopaka prawdziwym wyzwaniem. Splot różnych wydarzeń i rozmów sprawia, że w umyśle Maćka właśnie tego dnia rodzą się wątpliwości. A może trzeba rzucić to wszystko i zacząć życie na nowo? Przebaczyć sobie i innym? Zakochać się w hotelowej barmance i wyjechać z nią w siną dal? Czy Szczuka naprawdę zasługuje na śmierć i co ta śmierć będzie tak naprawdę oznaczać? W tym świecie droga odwrotu nie istnieje, a zgodnie z przysięgą żołnierz musi ponad wszystko spełnić powierzony mu obowiązek...

Rola Maćka Chełmickiego – tragicznego buntownika, którego czar i charyzma były porównywane już w momencie premiery do tej Jamesa Deana i Marlona Brando – uczyniła ze Zbyszka Cybulskiego nie tylko symbol odradzającego się po II wojnie światowej polskiego kina, lecz także legendarną filmową gwiazdę, której zazdrościło nam nawet Hollywood.

Czy wiesz, że...

Główną rolę w filmie zagrał Zbigniew Cybulski, wschodząca gwiazda ówczesnego polskiego kina. Aktor nie zgodził się na występowanie w stroju przygotowanym przez kostiumografów i uparł się, że pojawi się w swoim prywatnym ubraniu: wojskowej kurtce i ciemnych okularach. Znał amerykańskie kino, rolę Marlona Brando i Jamesa Deana, wniósł ducha Zachodu do rodzimego kina, tym samym wpisując się na zawsze w jego historię.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

wojna, straty i zniszczenia wojenne, komunizm, brak suwerenności, podziemie niepodległościowe, nowa rzeczywistość, ucieczka od rzeczywistości, rozliczenie z przeszłością, dylemat moralny

Przesłanie obywatelskie:

Film *Popiół i diament* jest, począwszy od tytułu, pełnym symboli obrazem polskiego społeczeństwa w momencie zakończenia II wojny światowej. Ukazane w nim różne postawy zarówno niezłomności, tak ważnej w czasie wojny, jak i chwiejności moralnej, pojawiającej się w obliczu niepewnego pokoju, a także koniunkturalnego wykorzystania nowej sytuacji politycznej do uzyskania osobistych korzyści pokazują, jak skomplikowana była powojenna rzeczywistość, w której znaleźli się ludzie naznaczeni długą wojną. Bohaterowie funkcjonujący dotąd w totalitaryzmie (nazistowskim i sowieckim) stają u progu wyobrażonej demokracji, która nie musi oznaczać końca walki.

Komentarz filmoznawczy:

Jerzy Andrzejewski napisał *Popiół i diament* w 1947 roku, a po 11 latach Andrzej Wajda zaadaptował tę powieść na film. Wyczuł wtedy, że najbliższa widowni końca lat 50. będzie postać Maćka Chełmickiego, którego historię warto ograniczyć czasowo do jednej nocy, kiedy kończy się wojna. Ten dramaturgiczny skrót pozwalał wydobyc tragizm sytuacji, w której koniec wojny nie oznaczał odzyskania wolności. Widzowie w 1958 roku mogli rozpoznać w niej własne doświadczenia – represje, poczucie klęski, zepchnięcie na margines, i to na przestrzeni wielu powojennych lat. Dlatego Wajda chciał uwspółcześnić postać Chełmickiego, a Zbigniew Cybulski natychmiast podchwycił tę ideę – odrzucił tużpowojenny kostium partyzancki, by zagrać Maćka we własnym ubraniu i ciemnych okularach. Grał żywiołowo, chwilami histerycznie, emanując energią buntownika. Dla widowni był to czytelny komunikat: „Jestem jednym z was”. Wajda dał Cybulskiemu wolność

artystyczną, która stała się odtąd jego metodą pracy z wybitnymi aktorami. Ahistoryczność postaci Maćka wciąż pozwala na identyfikację z tym bohaterem, który mimo klęski ma rację moralną po swojej stronie. Tym samym film ujawnia walor terapeutyczny wszędzie tam, gdzie widownia może rozpoznać siebie w postaci Chełmickiego, którego śmierć na symbolicznym „śmietniku historii” jest obrazem zbiorowych wyrzutów sumienia.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Mity polskiego romantyzmu w filmie *Popiół i diament* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Wierność idei czy postępowanie zgodnie z sumieniem? Analiza postawy Maćka Chełmickiego z filmu *Popiół i diament* (etyka)
- Co to znaczy być bohaterem swoich czasów? Rozważania po obejrzeniu filmu *Popiół i diament* (godzina wychowawcza)
- Pozycja jednostki w reżimie niedemokratycznym w odwołaniu do filmu *Popiół i diament* (edukacja obywatelska)
- Okoliczności przejęcia władzy przez komunistów w Polsce powojennej ukazane w filmie *Popiół i diament* (historia)
- Między totalitaryzmem i autorytaryzmem – kształtowanie się nowego ustroju państwowego i reżimu politycznego w Polsce po II wojnie światowej w filmie *Popiół i diament* (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Krzysztof Kornacki, *„Popiół i diament” Andrzeja Wajdy*, Gdańsk 2011.
- Andrzej Luter, *But na ołtarzu, czyli „Popiół i diament”*. Dostęp: <https://wiesz.pl/2018/10/03/but-na-oltarzu-popiol-i-diament/>
- Agata Łysakowska-Trzoss, *„Popiół i diament” Andrzeja Wajdy – utwór kontrrewolucyjny?* Dostęp: <https://histmag.org/Popiol-i-diament-Andrzeja-Wajdy-utwor-kontrrewolucyjny-10080>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)
- na przykładzie Polski po 1945 roku charakteryzuje ustrój totalitarny i autorytarny oraz odróżnia je od demokracji; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obywatelowe konsekwencje autokratycznych sposobów rządzenia dla jednostki (IV. 1)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- opisuje straty demograficzne, terytorialne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej (ze szczególnym uwzględnieniem wymuszonych migracji milionów Polaków oraz dalekosiężnych skutków eksterminacji znacznej części polskich elit (LV. 1)
- charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów oraz formy zniewalania Polaków przez reżim komunistyczny (terror fizyczny, propaganda, cenzura) (LV.2)
- omawia przejawy oporu społecznego wobec komunizmu („żołnierze niezłomni” – w tym: rtm. Witold Pilecki, Danuta Siedzikówna ps. Inka, płk Łukasz Ciepliński, a także rola Kościoła katolickiego, znaczenie emigracji) (LV.3)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- charakteryzuje relację polityka – moralność (II.3.1)
- rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem (II.3.2)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje jego przykłady; angażuje się w realizację dobra wspólnego (II.3.5)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje władzę jako rzeczywistość społeczną i rozróżnia rodzaje władzy; wskazuje specyficzne cechy władzy politycznej; charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej (III.3)
- charakteryzuje atrybuty państwa jako organizacji politycznej (terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzna i wewnętrzna); przedstawia cechy władzy państwowej (III.4)
- wyjaśnia, na czym polega totalitaryzm i jakie są jego historyczne źródła w przemianach nowoczesności (m.in. absolutyzm polityczny, rewolucja francuska, umasowienie i ideologizacja życia społecznego, „ucieczka od wolności”, powstanie „świeckich religii” politycznych); wskazuje różnice między totalitaryzmem a autorytaryzmem (VIII.4)
- charakteryzuje system rządów totalitarnych, porównując najważniejsze cechy ustrojowe Związku Sowieckiego oraz III Rzeszy Niemieckiej (VIII.5)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Średniowieczna etyka rycerska i wzorzec romantycznego wojownika o wolność w konstrukcji postaci Maćka Chełmickiego. Wypełnij poniższą tabelę.

MACIEK CHEŁMICKI	
Cechy średniowiecznego rycerza	Cechy bohatera romantycznego

ETYKA

Zdefiniuj własnymi słowami pojęcia: honor, zemsta, walka, sumienie, lojalność, a następnie odnieś je do działań Maćka Chełmickiego z filmu *Popiół i diament*.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Stwórz komiks albo storyboard (czyli serię obrazów i szkiców, będących wskazówkami przy filmowaniu) przedstawiający alternatywne losy Maćka Chełmickiego, gdyby nie wykonał rozkazu zabicia Szczuki.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Przeanalizuj treść filmu pod kątem użycia alkoholu przez bohaterów poszczególnych scen i odpowiedz na pytanie, czego metaforą może być alkohol, a także opisz zgubne skutki picia przez bohaterów filmu.

Zadanie alternatywne:

Przypomnij sobie słynną scenę podpalania przy barze restauracji Monopol kieliszków przez Maćka Chełmickiego w obecności Andrzeja. Wyjaśnij symbolikę tej sceny, zauważ, kogo przywołują bohaterowie filmu. Zwróć uwagę na to, jaką piosenkę słyszać wówczas w tle.

HISTORIA

Odpowiedz pisemnie na pytanie: „Czy bohaterów filmu, Maćka Chełmickiego i Adama Pawlikowskiego, nazwałbyś żołnierzami niezłomnymi?”. Odpowiedź uzasadnij kilkoma argumentami i wyjaśnij pojęcie żołnierzy niezłomnych, używane obecnie w dyskursie publicznym.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Przeanalizuj okoliczności kształtowania się władzy komunistycznej w Polsce i rozstrzygnij, która spośród wymienionych legitymizacji władzy wówczas miała miejsce. Odpowiedź uzasadnij trzema argumentami.

legitymizacja tradycyjna → legitymizacja charyzmatyczna → legitymizacja legalna

WAŁĘSA. CZŁOWIEK Z NADZIEI

reż. Andrzej Wajda | Polska 2013 | 127 minut

Filmowy portret Lecha Wałęsy (Robert Więckiewicz) został opowiedziany przez reżysera z perspektywy wywiadu przeprowadzonego przez legendarną dziennikarkę Orianę Fallaci w mieszkaniu bohatera. Wałęsa to dla włoskiej intelektualistki enigma, człowiek pełny sprzeczności, którego chciałaby jakoś zrozumieć. Losy przywódcy Solidarności zostają ukazane w formie retrospektyw z życia bohatera w momentach mających znaczenie dla jego społecznej i politycznej działalności do chwili udzielenia rozmowy Fallaci (marzec 1981). Wydarzenia te rozpoczynają się od udziału protagonisty w krwawych strajkach grudnia 1970 roku mających miejsce na wybrzeżu. Aresztowany Wałęsa podpisuje dokumenty podsuwane przez Służbę Bezpieczeństwa, ale dalej udziela się w konspiracji, czym naraża siebie i rodzinę na represje. Skutkuje to m.in. utratą pracy w stoczni. Zainicjowany zwolnieniem Anny Walentynowicz strajk w sierpniu 1980 roku prowadzi do wypracowania słynnych porozumień sierpniowych. W dalszej części filmu przyglądamy się reperkusjom stanu wojennego (grudzień 1981): Wałęsa zostaje internowany w Arłamowie. Bardzo ważną bohaterką opowieści Wajdy jest zawsze obecna w życiu bohatera żona Danuta (Agnieszka Grochowska). To na jej barkach spoczywa wychowanie sześciorga dzieci oraz prowadzenie domu w trudnych czasach nieustającej inwigilacji i systemowej przemocy. I to właśnie Danuta Wałęsa pojedzie za męża odebrać zaszczytne wyróżnienie, jaką jest do dziś Pokojowa Nagroda Nobla (październik 1983).

Czy wiesz, że...

Lech Wałęsa jest jedynym Polakiem uhonorowanym Pokojową Nagrodą Nobla. Nagroda ta jest przyznawana za starania na rzecz pokoju na świecie. Norweski Komitet Noblowski, wyróżniając 5 października 1983 roku Pokojową Nagrodą Nobla przewodniczącego Solidarności, swoją decyzję uzasadnił słowami: „Tą ideą wspólnoty kierował się [...] zapalając pochodnię Solidarności. Podniósł pochodnię bezbronny. Środkami jego walki było słowo, myśl, przekonanie o wolności i prawach człowieka. I tak jak w innych przypadkach walka jego musiała toczyć się z ogromnymi osobistymi poświęceniami – mimo iż chodziło o coś tak prostego jak zagwarantowanie robotnikom prawa do tworzenia własnych organizacji, prawa przyjętego w deklaracji narodów świata o prawach człowieka [...]. Przyszłość zapamięta jego imię jako jednego z tych, którzy przyczynili się do powiększenia dziedzictwa wolności człowieka”.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

komunizm, PRL, milicja, ZOMO, Solidarność, strajk, lider, Stocznia Gdańska, więzienie, przemoc, rodzina, Okrągły Stół, reporterka Oriana Fallaci

Przesłanie obywatelskie:

Protesty robotnicze w Polsce, poczynając od 1970 roku, przybierały na sile i stawały się dla władzy coraz bardziej niewygodne, obnażając nieudolność rządów i wiele innych patologicznych mechanizmów w polityce. Rodzący się ruch społeczny, najpierw m.in. w postaci Komitetu Obrony Robotników, rozwoju prasy podziemnej i innych form samopomocy, potem jako Solidarność, potrzebował lidera. Była to nie tylko konieczność formalna, wyłonienia przedstawiciela potrzebnego do sygnowania porozumienia z władzą, lecz także potrzeba było twarzy, która mogłaby stać się symbolem przemian. Lech Wałęsa wziął na siebie tę rolę nie bez wątpliwości i konkurencji w środowisku robotników. Ponoślił za to konsekwencje zarówno na polu życia prywatnego, jak i publicznego. Dzięki Pokojowej Nagrodzie Nobla, przywództwie Solidarności i pierwszej prezydenturze w demokratycznej Polsce stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych Polaków na świecie, a także tematem sporów, ocen i kontrowersji.

Komentarz filmoznawczy:

Przekonany, że powinien nakręcić film o Lechu Wałęsie, Wajda stanął przed trudnym zadaniem już na poziomie scenariusza. Film miał uchwycić proces przeistaczania się szeregowego robotnika w przywódcę Solidarności, zakończony sceną w Kongresie USA, ale brakowało mu spoiwa dramatycznego. Wiosną 2010 roku Janusz Głowacki zaczął pisać scenariusz, jednak wiele z jego scen nie weszło do filmu. Impas scenariuszowy przełamano pomysłem, by pretekstem do opowieści był wywiad, którego Lech udzielił wiosną 1981 roku Orianie Fallaci (w tej roli Maria Rosaria Omaggio), co dawało pole do wprowadzenia retrospekcji. Początkowo Wałęsa miał mieć trzy aktorskie wcielenia: najmłodszego miał grać Marcin Hycnar, młodego Borys Szyc, a dojrzałego Robert Więckiewicz, który ostatecznie został jedynym, brawurowym wykonawcą roli przywódcy Solidarności. Wyzwaniem był też montaż filmu – różne płaszczyzny czasowe, materiały dokumentalne i rockowa oprawa muzyczna miały stworzyć całość, którą udało się scalić po wielu zmianach. Podtytuł filmu, *Człowiek z nadziei*, domykał tryptyk opowieści o polskiej drodze do demokracji, zapoczątkowany przez *Człowieka z marmuru* i *Człowieka z żelaza*. Lech Wałęsa obejrzał film jeszcze przed premierą na festiwalu w Wenecji: „(...) znalazł się nadzwyczajnie. Podziękował, nie wtrącał się do szczegółów” – zanotował po projekcji dobiegający 90 lat Andrzej Wajda. Był to jego przedostatni fabularny film kinowy.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Andrzej Wajda jako kronikarz polskiej historii. Rozważania po filmie *Wałęsa. Człowiek z nadziei* (język polski)
- Lider społeczny – jego motywacje i dylematy etyczne. Refleksja po filmie *Wałęsa. Człowiek z nadziei* (etyka)
- Rola bliskich w życiu osób zaangażowanych społecznie – *Wałęsa. Człowiek z nadziei* w reż. Andrzeja Wajdy (godzina wychowawcza)
- Rola prasy zagranicznej w dialogu między opozycją i władzą PRL na przykładzie filmu *Wałęsa. Człowiek z nadziei* Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Sytuacja ekonomiczno-społeczna w PRL na przełomie lat 70. i 80. – *Wałęsa. Człowiek z nadziei* w reż. Andrzeja Wajdy (historia)
- Ruch społeczny Solidarność jako przejaw społeczeństwa obywatelskiego w państwie autorytarnym – *Wałęsa. Człowiek z nadziei* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Piotr Witek, *„Wałęsa. Człowiek z nadziei”. Studium przypadków*, [w:] Piotr Witek, *Andrzej Wajda jako historyk. Metodologiczne studium z historii wizualnej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, s. 392–472.
- Małgorzata Radkiewicz, *„Wojny na narracje”: „Wałęsa. Człowiek z nadziei” Andrzeja Wajdy i kobieca historia („herstory”) Solidarności*, *„Kwartalnik Filmowy”* 2015, nr 92, s. 171–185. Dostęp: <https://czasopisma.ispan.pl/index.php/kf/article/view/2272>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)
- identyfikuje różne grupy społeczne i wspólnoty (od rodziny, przez wspólnotę lokalną i państwową, po globalną); ocenia zależności między składowymi tożsamości związanymi z przynależnością do określonych grup i wspólnot (I.2)
- na przykładzie Polski po 1945 roku charakteryzuje ustrój totalitarny i autorytarny oraz odróżnia je od demokracji; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obyczajowe konsekwencje autokratycznych sposobów rządzenia dla jednostki (IV.1)
- wskazuje kluczowe etapy i założenia procesu demokratyzacji Polski po 1989 roku oraz – wykorzystując doświadczenia świadków historii – przedstawia i ocenia polityczne, gospodarcze i społeczne konsekwencje transformacji oraz dyskutuje na ich temat (IV.2)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 roku (LVII.6)
- charakteryzuje ruch społeczny Solidarność i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie (LVII.7)
- wyjaśnia przyczyny i skutki wprowadzenia stanu wojennego oraz formy oporu społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”, Solidarności Walczącej, bł. ks. Jerzego Popiełuszki) (LVIII.1)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- charakteryzuje relację polityka – moralność (II.3.1)
- rozważa zagadnienie relacji jednostka – społeczeństwo w kontekście sporu między indywidualizmem a kolektywizmem (II.3.2)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje jego przykłady; angażuje się w realizację dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (II.3.6)
- identyfikuje źródła totalitaryzmu i rozważa jego moralne aspekty (II.3.10)
- rozważa zalety i ograniczenia demokracji (II.3.11)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest społeczeństwo obywatelskie; charakteryzuje polskie tradycje w tym zakresie (dziedzictwo I Rzeczypospolitej i ruchu organicznikowskiego w XIX wieku) (IV.1)
- podaje współczesne przykłady funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w Polsce (IV.2)
- charakteryzuje kulturowy, polityczny, społeczny i gospodarczy bilans rządów komunistycznych w Polsce (XIII.1)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Napisz esej na temat: „Czy artysta ma obowiązek dokumentować historię?”. Rozważ korzyści i zagrożenia. W swojej pracy odwołaj się do filmu *Wałęsa. Człowiek z nadziei*.

ETYKA

Poniższą listę wartości uporządkuj w skali ważności dla lidera społecznego, dopisując cyfry od 1 (najniższa wartość) do 10 (najwyższa wartość).

Po przygotowaniu „skali wartości lidera”, porównaj je z wartościami, którymi kierował się Lech Wałęsa w swoich działaniach w latach 70. i 80. XX wieku.

wolność → lojalność → odwaga → uczciwość → solidaryzm → odpowiedzialność → uczciwość → prawda → sprawiedliwość → dobro wspólne

GODZINA WYCHOWAWCZA

Przypomnij sobie wybrane sceny z filmu *Wałęsa. Człowiek z nadziei*, które ukazują postać Danuty Wałęsy i relacje rodzinne, a następnie odpowiedz na poniższe pytania.

1. Jak określiłabyś/określiłbyś rolę Danuty Wałęsy w życiu Lecha Wałęsy? Czy w filmie jest postacią statyczną, czy dynamiczną?

2. Jakie emocje towarzyszą rodzinie Wałęsów w momentach największego napięcia politycznego?

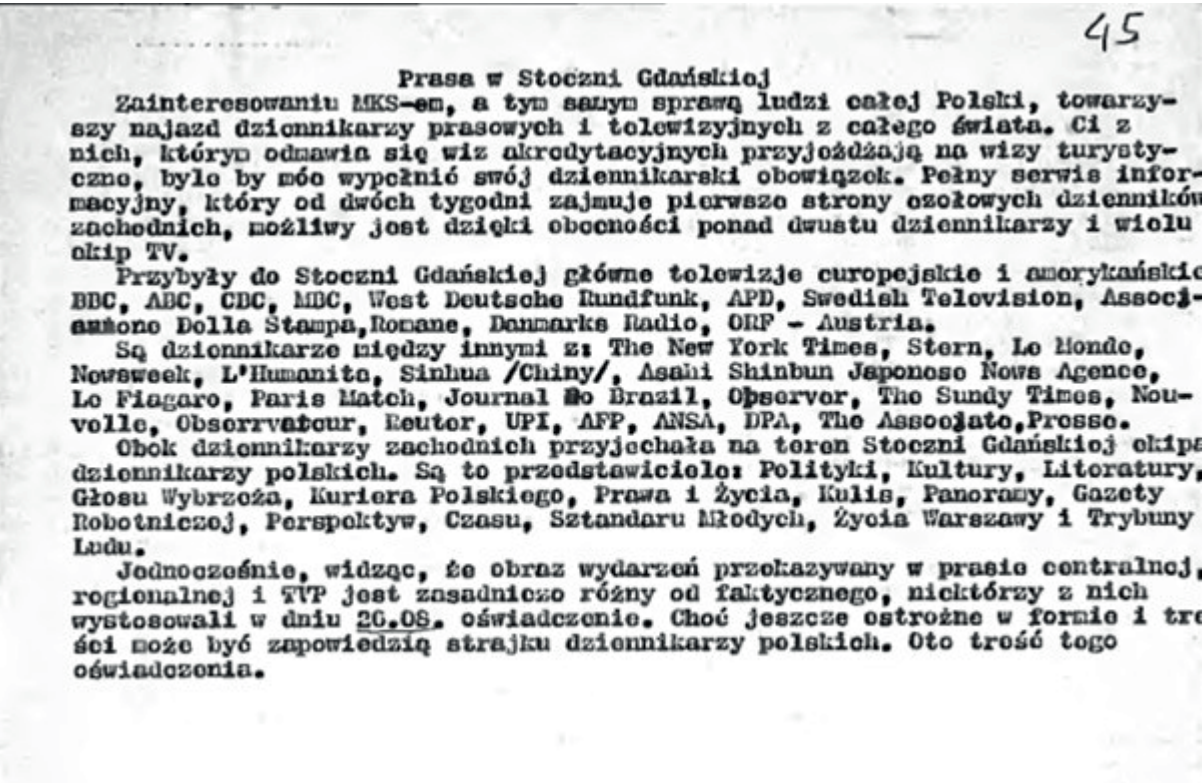
3. Jakie cechy charakteru powinna mieć osoba wspierająca kogoś zaangażowanego społecznie?

4. Czy poświęcenie rodziny dla idei jest moralnie uzasadnione? Jakie są jego konsekwencje?

5. Jak rozumiesz równowagę między życiem prywatnym a zaangażowaniem społecznym?

EDUKACJA OBYWATELSKA

Mając na uwadze treść filmu *Wałęsa. Człowiek z nadziei* Andrzeja Wajdy, a także anonimową notatkę spisaną podczas strajku w Stoczni Gdańskiej w 1980 roku, napisz krótką wypowiedź na temat roli zagranicznych dziennikarzy w procesie kształtowania się opozycji demokratycznej w PRL. W swojej wypowiedzi oceń skalę zainteresowania mediów zagranicznych wydarzeniami w Polsce.

Prasa w Stoczni Gdańskiej [informacja na temat przyjazdu do stoczni dziennikarzy zagranicznych i polskich – red.] – Biblioteka Cyfrowa Fundacji Ośrodka KARTA

HISTORIA

Przeczytaj tekst i odpowiedz na pytania poniżej.

Gospodarka znajdowała się już na równi pochyłej prowadzącej do krachu. Do-biła ją zima 1978/1979 nazwana zimą stulecia. W związku z brakami energii gwałtownie spadła produkcja wielu zakładów. Rok 1979 był pierwszym rokiem w historii PRL, kiedy produkt narodowy był niższy od tego z roku poprzedniego.

Załamanie gospodarki najbardziej odczuli zwykli obywatele stojący w tasiem-cowych kolejkach przed sklepami. W 1980 roku mięsa i jego przetworów oraz czekolady i jej wyrobów, jak szacowano, wystarczało dla 75% potrzebujących, margarynę mogło kupić 79% zainteresowanych, ser – 80%

Edward Gierek usiłował jeszcze ratować swoją pozycję, zrzucając winę za krach na premiera Jaroszewicza. W lutym 1980 roku został on pozbawiony funkcji na rzecz Edwarda Babiucha.

Nowy rząd rozpoczął kolejną próbę zmiany polityki ekonomicznej. Jednym z jej elementów miał być rozwój sprzedaży komercyjnej, która stawiała ludzi przed wyborem: albo stać w wielogodzinnych kolejkach po mięso lub zapłacić za ten sam towar o wiele więcej, ale zaopatrzyć się w niego w miarę przyzwolitych warunkach.

1 lipca 1980 roku wprowadzono ceny komercyjne na mięso i wędliny w bufetach i stołówkach zakładowych, a do sprzedaży komercyjnej – kilka dalszych gatun-ków mięsa i jego przetworów. Przełało to szalą goryczy. Zastrajkowały pierwsze zakłady, a w ciągu następnych tygodni stanął praktycznie cały kraj.

Dekada Gierka – Polska w XX wieku | dzieje.pl – Historia Polski

1. Jakie były przyczyny kryzysu ekonomicznego końca lat 70. w Polsce?
.....
.....
.....
.....
.....
2. W jaki sposób władza reagowała na kryzys ekonomiczny końca lat 70. w Pol-sce? Czy te działania były skuteczne?
.....
.....
.....
.....
.....

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Przeczytaj definicję społeczeństwa obywatelskiego z encyklopedii PWN online i wykonaj polecenie poniżej.

społeczeństwo obywatelskie, społeczeństwo cywilne – jedna z kluczowych i za-razem wyróżniających idei normatywnych europejskiej myśli i praktyki politycz-no-ustrojowej, określająca szczególną strukturę działań, więzi społeczno-kultu-rowych i przekonań moralno-politycznych, jaką w poczuciu samodecydowania o sobie, odpowiedzialnej troski za dobro wspólne oraz jakość życia publicznego stworzyli członkowie określonego społeczeństwa.

Encyklopedia PWN: źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy

Wymień trzy cechy Solidarności, które wypełniają powyższą definicję.

1.
.....
2.
.....
3.
.....

WESELE

reż. Andrzej Wajda | Polska 1973 | 102 minut

Ekranizacja jednego z najważniejszych dzieł epoki Młodej Polski, często określana przez krytykę filmową mianem adaptacji idealnej czy też kongenialnej. Kraków, 1900 rok. Ślub miejscowego poety (Daniel Olbrychski) z chłopką (Ewa Ziętek) ma za zadanie – przynajmniej w teorii – połączyć inteligencję z ludem. Spod kościoła przenosimy się do weselnej chaty w Bronowicach, gdzie zjeżdżają się zacni goście: artyści, urzędnicy, chłopci. Wśród suto zakropionych toastów i żartów iskrzą się spory o „narodowe porozumienie”: Czepiec dociska Dziennikarza o politykę, Pan Młody kokietuje Pannę Młodą, Radczyni poucza wiejskie kobiety, a Gospodarz i Gospodyni z trudem próbują gasić pożary pośród szalejących weselników. Andrzej Wajda z niebywałą wnikliwością ukazuje, jak za grzecznościami bzużą kompleksy i lęki. W miarę jak atmosfera w izbie gęstnieje, gościom zaczynają ukazywać się różnego rodzaju widma: Stańczyk, Rycerz, Hetman, Upiór, wreszcie Wernyhory. Każde z nich obnaża inną słabość naszych bohaterów – skłonność do pozoru, próżność, lenistwo, niespełnione tęsknoty.

Wesele w wydaniu Wajdy to nie muzealna dekoracja, tylko szybko wirująca impreza, kończąca się jak sen, z którego nie tak łatwo się przebudzić. Od biesiady przechodzimy do transu, od realizmu do surrealistycznego chaosu i politycznej alegorii: idąc za energią dramatu Wyspiańskiego, reżyser mistrzowsko inscenizuje gorzką refleksję o narodowej skłonności do wielkich słów bez pokrycia, braku realnej chęci współdziałania i micie, który upaja, a także – w rytm chocholego tańca – usypia

Czy wiesz, że...

Premiera filmowej adaptacji *Wesela* w reż. Andrzeja Wajdy odbyła się 8 stycznia 1973 roku w Teatrze im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, w tym samym, w którym odbyła się premiera sceniczna dramatu Stanisława Wyspiańskiego. Na potrzeby realizacji filmu zbudowano wiejską chatę oryginalnych rozmiarów, w której odbywa się większość scen filmu. Amerykański reżyser Martin Scorsese uznał *Wesele* za jedno z największych osiągnięć polskiego kina. W 2014 roku wybrał je do pokazu w USA i Kanadzie w ramach festiwalu Martin Scorsese Presents: Masterpieces of Polish Cinema.

link do filmu: [filmnест.pl](https://www.filmnест.pl)

Słowa kluczowe:

dramat młodopolski, dramat narodowy, modernizm, synkretyzm sztuk, chłopci, inteligencja, chłopomania, symbolizm, dekadentyzm, realizm, fantastyka

Przesłanie obywatelskie:

Film Andrzeja Wajdy, będący adaptacją dramatu Stanisława Wyspiańskiego, choć powstał ponad 50 lat temu, doskonale wpisuje się w aktualny trend odkrywania na nowo chłopskich korzeni polskiego społeczeństwa. Popularność takich książek jak *Chłopki* Joanny Kuciel-Frydryszak czy *Ludowa historia Polski* Adama Leszczyńskiego są dowodem na współczesną chłopomanię. Dziś, poznając źródła historyczne z naukowym komentarzem, możemy krytycznie spojrzeć na relacje społeczne między chłopami i panami pełne krzywdy, przemocy i wyzysku. Nowym wątkiem w dyskursie jest pozycja kobiet na wsi czy – szerzej – w społeczeństwie polskim dawniej w obliczu dzisiejszej walki o równość płci. Kostium ludowy zastosowany przez Wyspiańskiego w dramacie, a Wajdę w filmie, pokazujący rywalizację środowisk i wzajemne pretensje, mimo upływu czasu i innej sytuacji polityczno-społecznej jest wciąż dobrym kluczem do zrozumienia polskiego społeczeństwa.

Komentarz filmoznawczy:

Filmową adaptacją *Wesela* Wajda udowodnił, że ma swój klucz do świata Wyspiańskiego, który był mu twórcą szczególnie bliskim. Do napisania scenariusza zaprosił Andrzeja Kijowskiego, który zdołał uchwycić zarówno treść dramatu, jak i jego krakowską legendę. Służy temu inicjalna sekwencja filmu, rozpoczynająca się na Rynku Głównym w Krakowie, gdzie spod kościoła Mariackiego wyjeżdża orszak weselny do Bronowic, jak to było w 1900 roku, gdy Rydel żenił się z Mikołajczykówną. W filmowym orszaku rozpoznajemy osoby

dramatu, śledząc po drodze pejzaż podkrakowski, a zarazem wkraczając w świat symboli i cytatów z malarstwa młodopolskiego. Nie dziwi nas więc, że chata bronowicka staje się epicentrum polskości. Ścierają się w niej chłopsko-pańskie kontrasty i resentymenty, które Wajda rozgrywa w klaustrofobicznej scenerii izby weselnej. Jest 1972 rok i musi liczyć się z cenzurą, więc do porozumienia z widownią znów służy mu język ezopowy: aktualizuje widmo Wernyhory, nadając mu rysy Piłsudskiego, a Jaśkowi każe zgubić złoty róg przy granicy zaboru rosyjskiego. Finałowy chocholi taniec to kolejna odłona wielkiego tematu dla Wajdy, który podjął, realizując *Popiół i diament*.

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Wady narodowe Polaków w dramacie Stanisława Wyspiańskiego *Wesele* i adaptacji filmowej w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Konflikt między dobrem prywatnym a dobrem narodowym w filmie *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy. Pojęcie dobra wspólnego (etyka)
- Co to jest odpowiedzialność społeczna? Refleksje po filmie *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy (godzina wychowawcza)
- Rola wspólnoty lokalnej w tworzeniu tożsamości narodowej. Rozważania po filmie *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Sytuacja społeczno-polityczna w zaborze austriackim na początku XX wieku ilustrowana *Weselem* Andrzeja Wajdy (historia)
- Wzajemne wpływy inteligencko-chłopskie w procesie kształtowania się tożsamości narodowej – *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.

Bibliografia:

- Tadeusz Miczka, *Inspiracje malarskie w „Weselu” Andrzeja Wajdy: krążenie komunikatów plastycznych w artystycznych medytacjach o historii*, [w:] *Analizy i interpretacje: film polski*, red. A. Helman, T. Miczka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1984, s. 131–158. Dostęp: <https://share.google/I5HtvANCy5A8cUZbf>
- Miłosz Stelmach, „Pan sądzi, że koniec bliski? ”. Późny modernizm, duchy kina i „Wesele” Andrzeja Wajdy, „Przestrzenie Teorii” 2017, nr 27, s. 139–150. Dostęp: <https://core.ac.uk/reader/154443870>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- identyfikuje różne grupy społeczne i wspólnoty (od rodziny, przez wspólnotę lokalną i państwową, po globalną); ocenia zależności między składowymi tożsamości związanymi z przynależnością do określonych grup i wspólnot (I.2)
- opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, oraz powstawanie podziałów my – oni; rozpoznaje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, w tym mowy nienawiści, a także reaguje na ich przejawy w swoim otoczeniu (I.3)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej; dostrzega kluczowe znaczenie utrzymania i przekazywania polskiego kodu kulturowego (wiary, języka) dla podtrzymania świadomości narodowej (XXXV.4)
- wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu oraz twórczości młodopolskiej (XXXVI.1)
- rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski (XXXVI.2)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- wyjaśnia pojęcie dobra wspólnego oraz podaje jego przykłady; angażuje się w realizację dobra wspólnego (II.3.5)
- wyjaśnia znaczenie zasady solidaryzmu i kształtuje postawę solidarności (II.3.6)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Ucennica/uczeń:

- charakteryzuje wiejską społeczność tradycyjną; wskazuje na różnice między społeczeństwem przemysłowym i poprzemysłowym (IV.2)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Przygotuj pięciominutowe wystąpienie na temat: „Refleksja nad narodem jako temat utworów literackich i filmowych”. Omów zagadnienie na podstawie *Wese/a* w reż. Andrzeja Wajdy. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany tekst literacki. Możesz posiłkować się planem wypowiedzi.

ETYKA

Przypomnij sobie sceny z filmu *Wese/e*, w których Osobom (postaciom realistycznym) pojawiają się Osoby Dramatu (zjawy), i uzupełnij tabelę, wpisując poniższe hasła w odpowiednie miejsce:

odpowiedzialność społeczna a brak odwagi do działania; postawa zachowawcza a działanie; marzenia o wolności a marazm; uczciwość a zdrada; nietolerancja a integracja społeczna; zauroczenie a odpowiedzialna miłość; indywidualizm a kolektywizm.

Zastanów się, jakie wnioski etyczne można wysnuć z obejrzanego filmu *Wese/e*.

	Osoba	Zjawa	Konflikt etyczny
1	Marysia	Widmo	
2	Dziennikarz	Stańczyk	
3	Poeta	Czarny Rycerz (Zawisza Czarny)	
4	Pan Młody	Hetman	
5	Dziad	Upiór	
6	Gospodarz	Wernyhora	
7	Isia	Chochół	

Odpowiedzi:

1. zauroczenie a odpowiedzialna miłość
2. postawa zachowawcza a działanie
3. indywidualizm a kolektywizm
4. uczciwość a zdrada
5. nietolerancja a integracja społeczna
6. odpowiedzialność społeczna a brak odwagi do działania
7. marzenia o wolności a marazm

GODZINA WYCHOWAWCZA

Przeczytaj tekst na temat *Weseła* w reż. Andrzeja Wajdy na stronie internetowej Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy (<https://ckf.waw.pl/andrzej-wajda/filmografia/>) i wykonaj zadanie. Na podstawie opinii zawartych w tekście oraz własnych wniosków po obejrzeniu filmu, uzasadnij, że *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy można uznać za filmowe arcydzieło. Swoją wypowiedź zapisz w formie tweeta (maks. 280 znaków).

„Po wielu latach od premiery (...) spotkałem w Paryżu mistrza amerykańskiego kina, Elię Kazana. Kiedy powiedziałem swoje nazwisko, zapytał mnie: »Czy to pan zrobił film, który dzieje się w ciągu jednej nocy?«. Pomyślałem natychmiast, że chodzi o *Popiół i diament*. Okazało się, że miał na myśli *Wesele*: »Kto panu napisał taki dobry scenariusz?«. Byłem szczęśliwy i dumny z tego, że umiałem nadać sztuce teatralnej tak dalece filmowy kształt i że Elia Kazan poznał się tak dobrze na genialności dramaturgii Stanisława Wyspiańskiego” – wspominał Andrzej Wajda.

Wesele uważa się za najbardziej oryginalną sztukę teatralną napisaną w języku polskim, próżno też szukać ważnych dla polskiej kultury twórców, którzy nie inspirowali się nim, nie podkradli z niego jakiegoś motywu lub w jawny sposób nie nawiązywali do niego w swoich pracach. Jest też jednym z najczęściej analizowanych polskich tekstów literackich, często w kontekście adaptacji, którym był poddawany. Utwór ten, oddający w skondensowany, a jednocześnie uniwersalny sposób problematykę tożsamościową, wolnościową, historiozoficzną polskiego narodu, a jednocześnie jego kompleksy, słabości, cechy narodowe, które raz po raz doprowadzały go do zguby, można bezsprzecznie uznać za dzieło kanoniczne dla naszej kultury. Przeniesienie go na ekran wydawało się jednak pomysłem karkołomnym, choć o takim zamiarze Andrzej Wajda wspominał Stanisławowi Janickiemu już na początku lat 60. XX wieku i zrealizował je nawet w Teatrze Starym w Krakowie w 1963 roku. Pierwsze podejście do filmowej wersji *Weseła*, oparte na scenariuszu Andrzeja Kijowskiego, wyprowadzające akcję z bronowickiej chałupy i umieszczające ją w Krakowie i okolicach, zostało przerwane po czterech tygodniach zdjęć, Wajda zrozumiał bowiem, że tylko jedność akcji, miejsca i czasu może zagwarantować właściwą dramaturgię i kondensację akcji, na której jest ona oparta. Z pierwszej wersji zdjęciowej do *Weseła*, które znamy, weszły jedynie sekwencja wstępna, scena przejazdu orszaku spod kościoła do Bronowic i scena nieudanej insurekcji. Ostateczną wersję filmu nakręcono we wnętrzu chałupy z ruchomymi ścianami, zbudowanym w studiu. Scenograf Tadeusz Wybułt miał na prośbę reżysera dodatkowo przesuwac ściany, by izby chałupy były jeszcze bardziej ciasne, co w połączeniu z dynamicznymi zdjęciami Witolda Sobocińskiego, który opracował również własną koncepcję kolorystyki filmu, dało wrażenie ciągłego, transowo-onirycznego, przyprawiającego o zawrót głowy ruchu. Kamera była prowadzona w rytm tańców ludowych i muzyki skomponowanej przez Stanisława Radwana, w ścieżce dźwiękowej pojawia się również hipnotyczny, ostry głos Czesława Niemena, obsadzonego przez Wajdę w roli Chochola.

Tak pisał po premierze filmu w „Miesięczniku Literackim” Krzysztof Teodor Toeplitz: „Przed Wajdą, jak przed każdym reżyserem adaptującym dramat sceniczny na ekran, stanąć musiało pytanie: jak, nie naruszając *Weseła*, przełamać w nim jednak teatr, teatralne jedności, teatralne podziały na akty i sceny, teatralną umowność, której film nie znosi? Zadanie to przy *Wesele* o tyle jest trudniejsze, że bohaterowie mówią tu wierszem i gdyby tak nie mówili, byłaby to obraza wszystkiego, co z tego dramatu wryło się w pamięć współczesnych. Otóż odpowiedzią Wajdy na teatralność jest realizm. Film mógł tę sztukę rozszerzyć, rozbarwić, spełnić marzenia wielu inscenizatorów teatralnych, czyniąc ją jeszcze bardziej bajecznie kolorową, ale poszedł w kierunku odwrotnym, czyniąc rzeczywistość tego dramatu materialną, dotykającą, konkretną. Izba weselna u Wajdy jest ciasna, duszna, tłoczna, sień wąska, podwórce błotniste, nijakie, w szopie obok sprzętu gospodarskiego walają się napoczęte płótna Gospodarza. I oto nagle ta rzeczywistość materialna przełamuje konwencję teatru. Teatr nie może się dziać w takim otoczeniu, może się tu dziać tylko życie, to znaczy film. (...) Takie przecie jest *Wesele*: kilku chłopów, paru literatów, kilka radczyń – nagle wychodzi z tego coś najważniejszego, co o Polsce napisano po polsku”.

Film spotkał się ze zróżnicowanym przyjęciem krytyki, jednak od początku było jasne, że jest dla polskiego kina dziełem bezprecedensowym i rewolucyjnym formalnie, a także na polu pracy z adaptacją tekstu teatralnego. Najistotniejszą jednak cechą filmu było skondensowanie na przestrzeni kilkudziesięciu minut symboli, mitów, figur historycznych, które obracając się we wspólnym, szalonym tańcu, opowiadają tragiczną historię polskiej narodowej tożsamości i zbiorowej nieświadomości.

Francuski recenzent filmu, Raymond Lefèvre, tak opisał swoje wrażenia: „To arcydzieło Andrzeja Wajdy wprowadza nas w samo serce rzeczywistości polskiej. (...) Na pierwszy rzut oka chodzi o atmosferę szczęścia, w czym kamera uczestniczy bez umiarkowania. Jak gdyby była zaproszonym gościem, przywiera do tanecznych zwrotów, upija się ludową muzyką, wtrąca się do rozmów, podkreśla repliki, analizuje twarze, po czym znów rzuca się w wir tańca. Niestrudzona, ciekawa, szalona, ale beznadziejnie przenikliwa. To cała Polska wydana na pastwę swych przeciwieństw. (...) Polska pijana alkoholem i słowami, chora na pańskie zachcianki i śmieszny heroizm, zeszytywniała w rezygnacji i katolicyzmie, na obraz i podobieństwo tego posłańca, przemierzającego galopem kraj, który nie istnieje. (...) Ta cudowna alegoria, która z rzadkim powodzeniem godzi barok z przenikliwością, przewyższa zdolnością przekonywania dyskursy świadomie dydaktyczne”.

Wesele do dziś uznawane jest w kraju i za granicą za jedno z arcydzieł polskiej kinematografii.

Źródło: <https://ckf.waw.pl/andrzej-wajda/filmografia/>

EDUKACJA OBYWATELSKA

Do wskazanych poniżej postaci z filmu *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy dopisz ich potencjalne poglądy na relacje społeczno-polityczne. Zinterpretuj dialogi i monologi z filmu, by przedstawić ich opinie na temat nierówności społecznych, władzy politycznej i wpływów kulturowych mniejszości.

Poeta

Dziennikarz

Gospodarz

Pan Młody

HISTORIA

Wyjaśnij pochodzenie i rolę w filmie *Wesele*, a tym samym młodopolskim dramacie, jaką mają poniższe zjawy:

Stańczyk

Rejtan

Rycerz

Upiór

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Zidentyfikuj region geograficzny przedstawiony w filmie *Wesele* w reż. Andrzeja Wajdy i wypisz wyznaczniki kulturowe widoczne w filmie, które można określić dziś jako ogólnonarodowe, np. tańce, utwory muzyczne, elementy architektury, zwyczaje itd.

WIELKI TYDZIEŃ

reż. Andrzej Wajda | Polska 1995 | 97 minut

Trwa wojna, a ktoś nagle puka do drzwi twojego mieszkania. Otworzysz? Pomożesz? A może udasz, że nikogo nie ma po drugiej stronie i będziesz żyć dalej? Przed tego rodzaju moralnym dylematem stoją bohaterowie *Wielkiego Tygodnia* (1995).

Warszawa, Wielkanoc 1943. Irena (Beata Fudalej) – Żydówka, której udało się uciec z getta – prosi znajomego o schronienie „na kilka dni”. Ku zaskoczeniu załęcznionej żony Jan (Wojciech Malajkat) wprowadza ją do mieszkania. Kobieta dosłownie zaczyna ukrywać się po kątach, nasłuchując w poczuciu zagrożenia kroków na klatce schodowej, szeptów mieszkańców. Przepełniony rozpaczą huk pływającego getta nie daje zapomnieć nikomu o piekle, które rozgrywa się za oknem. W kamienicy wieści o niespodziewanym gościu szybko się rozchodzą, co nie pomaga rodzinie w utrzymaniu spokojnej atmosfery, a przynajmniej jej pozorów. Małżeństwo Jana i Anny zaczyna pękać pod ciężarem tajemnicy, pretensji i narastającego napięcia. W zaciszu czterech ścianach rozgrywa się prawdziwy test na człowieczeństwo, którego kulminacja przypada na ostatnie dni Wielkiego Tygodnia.

Andrzej Wajda pokazuje, jak małe, codzienne decyzje mogą mieć ogromny, wręcz nieodwracalny wpływ na życie ludzi. Głoszone wszem wobec „wielkanocne miłosierdzie” musi się zmierzyć w przypadku Jana i Anny z realną potrzebą pomocy, aktywnym działaniem. Czy bohaterowie będą w stanie odłożyć na bok własny lęk, wstyd i presję otoczenia, żeby pomóc drugiemu człowiekowi, którego życie dosłownie wisi na włosku?

Czy wiesz, że...

Realizację *Wielkiego Tygodnia* rozpoczęto dokładnie 50 lat od momentu pierwszej publikacji drukowanej opowiadania Jerzego Andrzejewskiego o tym samym tytule. Andrzej Wajda czynił starania, by zrealizować adaptację dużo wcześniej, w 1968 roku, jednak wydarzenia polityczne w Polsce spowodowały brak zgody władz i obawy, że *Wielki Tydzień* stanie się współczesnym komentarzem dotyczącym wydarzeń marcowych i antysemickiej kampanii prowadzącej do emigracji około 13 tysięcy polskich Żydów. Film miał premierę na festiwalu w Berlinie w 1996 roku i zdobył Srebrnego Niedźwiedzia. Za granicą zebrał jednak skrajne opinie, odnoszące się do tego, że Polacy to nie tylko patrioci, antyfaszyści, lecz także antysemici.

link do filmu: filmnest.pl

Słowa kluczowe:

zagłada Żydów, II wojna światowa, getto warszawskie, powstanie w getcie, antysemityzm, aryjska strona, ukrywanie Żydów, donosicielstwo, Wielkanoc 1943 roku, postawy moralne, chrześcijańskie miłosierdzie, strach, odwaga

Przesłanie obywatelskie:

Polacy podczas II wojny światowej zostali postawieni w ekstremalnej sytuacji permanentnego zagrożenia. Jednym z tragicznych wyborów była postawa wobec Żydów – części społeczeństwa skazanej przez Niemców na zagładę. Wachlarz zachowań był szeroki. Rozciągał się od bezinteresownej pomocy, dyktowanej przekonaniami religijnymi bądź humanizmem, do szmalcownictwa lub bierności tłumaczonej troską o rodzinę czy skupieniem nad zbliżającym się świętami Wielkanocy. Imperatyw przetrwania stał dla jednych ponad nieludzkim prawem okupanta, dla innych ponad moralnością. Rolą współcześnie żyjących nie jest ocena tych postaw pozbawiona kontekstu, lecz przede wszystkim pamięć o ofiarach, rozmiarze zbrodni i jej społeczno-kulturowych skutkach, a także o bohaterach, którzy reagowali na powszechne zło.

Komentarz filmoznawczy:

Pięć lat po realizacji *Korczaka* Wajda podjął kolejny temat związany z Holocaustem, wracając znów do Jerzego Andrzejewskiego, pisarza, któremu zawdzięczał swoje arcydzieło, *Popiół i diament*. Opowiadanie *Wielki Tydzień* Andrzejewski napisał tuż po powstaniu w getcie, dając świadectwo polskiego spojrzenia na Zagładę: Warszawa, 1943 rok, Polacy obchodzą święta wielkanocne, a za murem pali się walczące getto. Wstrząśnięty tymi wydarzeniami Czesław Miłosz napisał wówczas wiersz *Campo di Fiori*. Wajda skorzystał z obu tych tekstów, włączając do filmu obraz karuzeli na placu Krasińskich z wiersza Miłosza, ale zarazem łagodząc jego wymowę: na karuzelę idzie młody konspirator, by z jej wysokości ocenić sytuację za murem pod kątem niesienia pomocy żydowskiemu bojowcom. Podobnie zrównoważył Wajda akcenty w całym filmie, dbając o to, by negatywne zachowania Polaków miały pozytywne odpowiedniki. W rezultacie film nie wybrzmiał, rozmiągając się z drastycznym tematem samotności likwidowanych w getcie Żydów i ich powstańców walczących o godną śmierć. Najbardziej wiarygodne okazały się postacie, z którymi konfrontacja jest w filmie najtrudniejsza – szukająca schronienia Żydówka Irena (świetna Beata Fudalej), zastraszonego właściciela kamienicy świadomego swojego żydowskiego pochodzenia (Wojciech Pszoniak), dozorczyni donosicielka i jej mąż, próbujący gwałtu na Irenie (Bożena Dykiel i Cezary Pazura).

Proponowane tematy do omówienia na lekcjach:

- Obojętność wobec cierpienia – moralność świadka historii w poezji i filmie – Czesław Miłosz *Campo di Fiori* i *Wielki Tydzień* w reż. Andrzeja Wajdy (język polski)
- Moralne wybory w czasach Zagłady – analiza postaw ludzkich w filmie *Wielki Tydzień* w reż. Andrzeja Wajdy (etyka)
- Odwaga, obojętność, pomoc – o postawach ludzkich w obliczu cierpienia na przykładzie filmu *Wielki Tydzień* Andrzeja Wajdy (godzina wychowawcza)
- Postawy Polaków wobec Holocaustu na przykładzie powstania w getcie warszawskim – *Wielki Tydzień* w reż. Andrzeja Wajdy (edukacja obywatelska)
- Obraz powstania w getcie warszawskim na podstawie filmu *Wielki Tydzień* Andrzeja Wajdy (historia)
- Religia jako element tożsamości w obliczu zagrożenia na przykładzie filmu *Wielki Tydzień* w reż. Andrzeja Wajdy (wiedza o społeczeństwie)

Kompetencje społeczno-emocjonalne:

Uczennica/uczeń:

- Trafnie spostrzega i nazywa przeżycia i intencje innych.
- Rozumie i prawidłowo ocenia sytuacje społeczne.
- Nabywa wrażliwość społeczną i empatię.
- Poznaje reguły społeczne.
- Uczy się przez obserwację odpowiedniego zachowania w sytuacjach społecznych.
- Kształtuje samoświadomość przez wyrażanie i nazywanie swoich emocji, poglądów i reakcji związanych z odbiorem filmu.
- Poznaje różne stanowiska i poglądy i konfrontuje je z własnymi.
- Nabywa i doskonali umiejętności ujmowania rzeczywistości z różnych perspektyw.

Bibliografia:

- Ewa Katarzyna Citko, *Filmowa twórczość Andrzeja Wajdy w utrwalaniu świadomości patriotycznej odbiorców*, [w:] *Patriotyzm a wychowanie*, red. E.J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Trans Humana, Białystok 2009, s. 567–575. Dostęp: <https://share.google/qJ5tVDZI5b29YA32H>
- Katarzyna Wajda, *Gdy biedni Polacy nie tylko patrzą na getto. „Wielki Tydzień” Andrzeja Wajdy*, „Kwartalnik Filmowy” 2001, nr 34, s. 78–101. Dostęp: <https://czasopisma.ispan.pl/index.php/kf/article/view/4153>

Powiązanie z podstawą programową*

JĘZYK POLSKI
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje w interpretacji utworów literac-kich potrzebne konteksty, szczególnie kon-tekst historycznoliteracki, historyczny, poli-tyczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny (I.1.14)
- rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości (I.1.15)
- odczytuje pozaliterackie teksty kultury, sto-sując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki (I.2.5)

EDUKACJA OBYWATELSKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wyjaśnia, czym jest patriotyzm; formułuje opinię o różnych formach i sposobach wy-rażania identyfikacji z ojczyzną i troski o oj-czyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie) (I.1)
- identyfikuje różne grupy społeczne i wspól-noty (od rodziny, przez wspólnotę lokalną i państwową, po globalną); ocenia zależności między składowymi tożsamości związa-ny z przynależnością do określonych grup i wspólnot (I.2)
- identyfikuje i opisuje specyficzne cechy swo-jej społeczności lokalnej oraz dziedzictwo budujące lokalną tożsamość i lokalny patrio-tyzm; formułuje opinię i podejmuje dyskusję o najważniejszych wyzwaniach stojących przed społecznością (III.1)

HISTORIA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim (XLIX.4)
- charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodo-wej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem Sprawiedliwych, na przykładzie Ireny Sen-dlerowej, s. Matyldy Getter, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów (XLIX.5)

ETYKA
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- wykorzystuje pojęcia dyskursu etycznego do analizowania przeżyć, działań i postaw bohaterów powieści, opowiadań, filmów, spektakli teatralnych, gier komputerowych (I.2.8)
- wyjaśnia pojęcie sprawiedliwości; kształtuje cnotę sprawiedliwości (II.3.7)
- zna i analizuje pojęcie tolerancji, rozważa zagadnienie granic tolerancji, kształtuje po-stawę otwartości i tolerancji (II.3.8)
- wyjaśnia pojęcie praw człowieka, analizuje wybrane artykuły Powszechnej deklaracji praw człowieka, wskazuje przykłady łamania praw człowieka oraz rozważa różne sposoby ich ochrony (II.3.9)

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

Uczennica/uczeń:

- charakteryzuje religię jako rzeczywistość społeczną; analizuje religijność we współcze-snym społeczeństwie polskim i porównuje ją z religijnością w innym społeczeństwie (III.2)
- charakteryzuje zmiany w strukturze narodo-wościowej Polski po 1939 roku oraz ich kul-turowe, polityczne i społeczne konsekwencje (III.8)

Propozycja zadań dla uczennic i uczniów

JĘZYK POLSKI

Na podstawie wiersza *Campo di Fiori* Czesława Miłosza i filmu *Wielki Tydzień* Andrzeja Wajdy przedstaw, jak twórcy ukazują likwidację getta warszawskiego oraz postawy ludzi wobec tej tragedii. Odpowiedz na poniższe pytania.

Czesław Miłosz *Campo di Fiori*

Jakie wydarzenie historyczne opisuje poeta?

.....

.....

.....

.....

Co symbolizuje karuzela obok płonącego getta?

.....

.....

.....

.....

Jakie emocje wywołuje obraz obojętności tłumu?

.....

.....

.....

.....

Jak podmiot liryczny ocenia postawę społeczeństwa?

.....

.....

.....

.....

Wielki Tydzień, reż. Andrzej Wajda

Które wydarzenia z warszawskiego getta zostały ukazane w filmie?

.....

.....

.....

.....

Jakie postawy Polaków wobec Żydów pokazuje reżyser?

.....

.....

.....

.....

Wyjaśnij, jakie znaczenie ma czas akcji – Wielki Tydzień?

.....

.....

.....

.....

Czy twoim zdaniem wymowa filmu jest oceną moralną bohaterów, czy pozostawia ocenę widzowi? Uzasadnij.

.....

.....

.....

.....

ETYKA

Odwołując się do filmu *Wielki Tydzień*, przygotuj argumenty „za” i „przeciw” do dyskusji na temat: „Czy każdy człowiek ma obowiązek pomocy innym – nawet kosztem własnego bezpieczeństwa?”.

GODZINA WYCHOWAWCZA

Dobierz się w parę z sąsiadką/sąsiadem ze swojej ławki i porozmawiaj o sytuacjach, w których byłeś/byłaś świadkiem czyjegoś cierpienia. Przypomnij sobie, jak wtedy zareagowałaś/zareagowałeś? Jakie emocje ci towarzyszyły?

EDUKACJA OBYWATELSKA

Przeczytaj fragment świadectwa z czasu II wojny światowej, potem odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenie poniżej.

Różny był los tych dzieci. Jedne zostawały już na stałe (o ile wtedy cokolwiek mogło mieć cechy stałości) w rodzinach wyszukanych przez nasze „pogotowie opiekuńcze”, i to w różnym charakterze. Były rodziny, które traktowały swą misję jako potrzebę serca niesienia pomocy nieszczęśliwym. (...) Były i takie rodziny, które utrzymywały dziecko bezinteresownie; ze względu jednak na ogólną bardzo ciężką sytuację materialną – takie osoby były raczej wyjątkiem. Były też wypadki, dotyczyły one zazwyczaj dzieci najmniejszych, że przybrana rodzina tak szczerze i serdecznie pokochała dziecko i przywiązała się do niego, że zawczasu rozpaczła, iż kiedyś będzie musiała je oddać. Wielka, prawdziwa matczyzna miłość kazała [przybranej matce] zapomnieć, że dziecka tego sama nie zrodziła.

Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945, oprac. W. Bartoszewski i Z. Lewinówna, Znak, Kraków 1966.

Czym kierowali się Polacy, oferując pomoc Żydom podczas II wojny światowej?

.....

.....

.....

.....

Na podstawie informacji z podręcznika do wiedzy o społeczeństwie, internetu lub własnej wiedzy wymień co najmniej trzy organizacje lub postacie pomagające współcześnie przedstawicielom mniejszości podczas trwającej wojny.

1.
2.
3.

HISTORIA

Przeczytaj fragment *Rozmów z katem* Kazimierza Moczarskiego i odpowiedz na pytanie poniżej.

Rozdział XV

– Wielka Sobota. Szabas u Żydów, a rodziny polskie przygotowują święta Wielkiej Nocy – opowiada Stroop. – Z atmosfery kilkunastogodzinnego spokoju wystartowaliśmy do gwałtownego ataku na Żydów, i to ze wszystkich stron getta naraz. Koncentryczne działanie 24 oddziałów szturmowych przyniosło znakomite efekty bojowe. Nie tylko Żydzi byli zaskoczeni i stąd mniej odporni, ale i nasi żołnierze wykazali wspaniałą formę (...) Zdobyto tego dnia (24 kwietnia 1943 roku – przyp. autora) 26 bunkrów oraz mnóstwo konserw, żywności, kosztowności i pieniędzy, a szczególnie dolarów. Pod wieczór zaatakowaliśmy blok domów w północno-wschodniej części getta. Mieściły się tam również warsztaty zbrojeniowe, prowadzone przez Wehrmacht. Nasza grupa bojowa otoczyła blok, odcięła drogi ucieczki i stwierdziła obecność znacznej liczby Żydów. Stosunkowo duża ich część stawiała zdecydowany opór. Walka trwała bez przerwy pełne osiem godzin. Zwykłą broń – karabiny, pistolety, granaty, działa – nie pomagały. Powstańcy bronili się zaciekle, zadawali straty. Był to twardy przeciwnik. Wobec tego nakazałem palenie obiektu. Użyliśmy wszystkich miotaczy płomieni. Na ulicach i podwórkach jasno jak w dzień. Płomienie, trzask belek, gryzący dym, walące się mury, spadające gzymsy i balkony. SS-mani stali z dala. Ja z nimi, osłaniany przez mój poczet ochronny.

Kazimierz Moczarski, *Rozmowy z katem*, Znak Horyzont, Kraków 2018, s. 202.

W jaki sposób Jürgen Stroop odnosi się do walczących w getcie Żydów? W odpowiedzi powołaj się na konkretne zdania z fragmentu tekstu.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Zinterpretuj wieloznaczność tytułu filmu *Wielki Tydzień* Andrzeja Wajdy. W wypowiedzi pisemnej umieść kontekst żydowski i chrześcijański.

CKF

Z okazji Roku Andrzeja Wajdy 2026, Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy (CKF) przygotowało wyjątkowy zestaw materiałów edukacyjnych, które na stałe zagospodzą w ofercie instytucji.

Osoby nauczające i uczące się otrzymają bezpłatny dostęp do 12 filmów reżysera na platformach: filmnest.pl, 35mm.online oraz vod.tvp.pl.

Filmom towarzyszy cykl 12 autorskich kursów e-learningowych, opracowanych przez dr. Macieja Dowgiela i Kingę Dolatowską. Kursy te analizują twórczość Wajdy, ukazując jego interpretację historii, demaskowanie mitów oraz kluczowe pytania o pamięć, prawdę i moralność. Stanowią cenne i przystępne wsparcie dla uczniów szkół ponadpodstawowych.

Ofertę uzupełniają scenariusze warsztatów do przeprowadzenia przez nauczycieli, stworzone przez zespół ekspertów: prof. Krzysztofa Kornackiego, Agnieszkę Kraińską, dr Agnieszkę Morstin i prof. Piotra Witka. Poruszają one takie tematy jak: historiozofia Wajdy, jego rola w debacie publicznej, prawa człowieka oraz filmowe reprezentacje przeszłości, ułatwiając prowadzenie zajęć o polskiej historii i obywatelskości.

Całość zamykają scenariusze lekcji „Kadry jak malowane” autorstwa Jolanty Knap, które wprowadzają uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych w fascynujący dialog między kinem Andrzeja Wajdy a historią sztuki. W 2026 roku powstanie kolejnych siedem scenariuszy lekcji tematycznych na lekcje języka polskiego, historii, WOS-u, edukacji obywatelskiej, autorstwa Agnieszki Kraińskiej (wosnaglowie.pl), Kingi Dolatowskiej, Anny Równy i Adama Rębacza.

Materiały dostępne na stronach:

filmnest.pl
ckf.waw.pl

Rezerwacja i informacje: **edukacja@ckf.waw.pl**

WFDiF

Warsztaty edukacyjne inspirowane filmami Andrzeja Wajdy, organizowane w Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych na ul. Chełmskiej w Warszawie, pozwalają uczniom i uczennicom twórczo poznać język filmu, rolę scenografii, kostiumu i światła oraz samodzielnie projektować miniscenografie. Zajęcia rozwijają kreatywność, interpretację dzieła filmowego oraz kompetencje związane z pracą w grupie, jednocześnie wspierając realizację podstawy programowej na każdym etapie edukacji.

Rezerwacja i informacje: **planfilmowy@wfdif.com.pl**, tel. 22 559 32 06

Opracowanie i redakcja: Anna Równy, Adam Rębacz

Komentarze filmoznawcze: dr Agnieszka Morstin

Opisy filmów: Diana Dąbrowska

Redaktorka prowadząca: Monika Górka

Współpraca merytoryczna: Joanna Rożen-Wojciechowska, Katarzyna Ślesicka,

Opracowanie graficzne: Barbara Piotrowska, Drukarnia EFEKT Piotrowski sp.j.

Korekta: Dominik Wódz

Druk: Drukarnia EFEKT Piotrowski sp.j.

Dział Edukacji

Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy

Al. Ujazdowskie 20/4

00-478 Warszawa

Studio U20

Al. Ujazdowskie 20

00-478 Warszawa

ckf@ckf.waw.pl

+48 518 640 875

ckf.waw.pl

filmnest.pl

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Wydarzenie jest współfinansowane ze środków Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

POLSKI
INSTYTUT
SZTUKI
FILMOWEJ

Partnerzy:

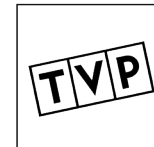
Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych (WFDiF), Akson Studio, Heritage Films, Telewizja Polska

Akson Studio

HERITAGE FILMS

© Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy

